

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра англійської мови та перекладу

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри англійської мови та перекладу,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Юлія ТАЛАЛАЙ

« _____ » _____ 2025 р.

**Лексико-семантичне поле освіта-education в
українській та англійській мовах**

Спеціальність: Філологія (германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська)

Освітня програма: Філологія (Англійська, німецька мови та
літератури (переклад включно))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр філології за спеціалізацією
«Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська»

Автор роботи Саїк Віра Романівна _____
підпис

Науковий керівник кандидат філологічних наук,
доцент Коваль Наталія Євгенівна _____
підпис

Дрогобич, 2025

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Зав. кафедрою

(підпис)

(дата)

**Завдання
на підготовку кваліфікаційної роботи**

1. Тема: Лексико-семантичне поле освіта-education в українській та англійській мовах
2. Керівник: Коваль Наталія Євгенівна
3. Студент: Саїк Віра
4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:
 - Аналіз теоретичних засад вивчення лексико-семантичних полів і концептів у сучасній лінгвістиці.
 - Визначення складу і меж лексико-семантичного поля «освіта» в українській мові та «education» в англійській мові.
 - Опис структурної організації полів, виокремивши їх ядро, ближню та дальню периферію.
 - Визначення спільних та відмінних семантичних компонентів лексичних одиниць, що формують обидва поля.
 - Дослідження проблеми взаємної перекладності одиниць освітнього дискурсу та встановити типи відповідників.
5. Список рекомендованої літератури
 1. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення та методи його дослідження / Н.Гешко // Актуальні питання суспільних наук та історій медицини - 2014. - №2. - С. 73-78.
 2. Давиденко А. О. Концепт EDUCATION: структура та особливості функціонування в англomовному медіадискурсі / А. О. Давиденко // Нова філологія. - 2022. - № 85. - С. 92-97.
 3. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах: монографія. / Л. В. Кнодель. – К.: 2019. – 155 с.
 4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. – Київ, 2004, с. 178.
 5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – 6-е вид., переробл. і доп. – Київ: Академія, 2010. 328 с.
6. Етапи підготовки роботи

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення та аналіз літератури з теми	жовтень - листопад 2024	листопад - грудень 2024
2.	Формування основної частини дослідження	січень - червень 2025	квітень - травень 2025
3.	Узагальнення результатів дослідження	вересень - жовтень 2025	жовтень - листопад 2025
4.	Оформлення магістерської роботи	листопад 2025	листопад - грудень 2025

7. Дата видачі завдання _____

8. Термін подачі роботи керівнику _____

9. З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлений

(підпис студента)

10. Керівник

(підпис)

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи

Мовні засоби відображення маніпулятивних стратегій в англomовному політичному дискурсі

Оцінка за стобальною шкалою:

Оцінка за національною чотирибальною шкалою:

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

Голова ЕК _____

Дата

підпис

прізвище, ім'я

Секретар ЕК

підпис

прізвище, ім'я

Анотація

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню лексико-семантичного поля «освіта/education» в українській та англійській мовах у контексті сучасної лінгвістики й перекладознавства. У роботі розглянуто теоретичні засади поняття «лексико-семантичного поля», його структури. Особливу увагу приділено визначенню компонентного складу й моделі організації лексико-семантичного поля «освіта/education» у двох мовах, окреслено спільні риси та розбіжності, зумовлені культурними, суспільними та мовними факторами. Розглянуто проблеми взаємної перекладності ключових освітніх лексем, визначено типові труднощі, пов'язані з концептуальною невідповідністю, різним ступенем семантичної складності та національно-культурними особливостями. Проаналізовано можливості застосування перекладацьких трансформацій для збереження прагматичних і семантичних характеристик концепту «освіта» у перекладі.

Ключові слова: лексико-семантичне поле; освіта; education; лінгвокультурний концепт; семантика; переклад; перекладацькі трансформації.

Abstract

The master's thesis is devoted to a comprehensive study of the lexical-semantic field «освіта/education» in Ukrainian and English within the framework of modern linguistics and translation studies. The research examines the theoretical foundations of the notion of a «lexical-semantic field» and its structure. Particular attention is paid to identifying the component composition and organizational model of the lexical-semantic field «освіта/education» in both languages, outlining the common features and differences determined by cultural, social, and linguistic factors. The thesis also explores issues of mutual translatability of key educational lexemes and identifies typical challenges related to conceptual discrepancies, varying degrees of semantic complexity, and national-cultural specifics. The study analyzes the potential of translation transformations for preserving the pragmatic and semantic characteristics of the concept «education» in translation.

Keywords: lexical-semantic field; education; linguocultural concept; semantics; translation; translation transformations.

Kurzfastung

Die Masterarbeit ist einer umfassenden Untersuchung des lexikalisch-semanticen Feldes „ocbita/Bildung“ im Ukrainischen und Englischen im Kontext der modernen Linguistik und Übersetzungswissenschaft gewidmet. In der Arbeit werden die theoretischen Grundlagen des Begriffs „lexikalisch-semantic Feld“ und seine Struktur betrachtet. Besonderes Augenmerk gilt der Bestimmung der Komponentenstruktur und des Organisationsmodells des lexikalisch-semanticen Feldes „ocbita/Bildung“ in beiden Sprachen, wobei gemeinsame Merkmale und Unterschiede aufgezeigt werden, die durch kulturelle, gesellschaftliche und sprachliche Faktoren bedingt sind. Zudem werden die Probleme der wechselseitigen Übersetzbarkeit zentraler bildungsbezogener Lexeme erörtert und typische Schwierigkeiten identifiziert, die mit konzeptuellen Diskrepanzen, unterschiedlicher semantischer Komplexität und national-kulturellen Besonderheiten zusammenhängen. Die Arbeit analysiert ferner die Möglichkeiten des Einsatzes von Übersetzungstransformationen zur Bewahrung der pragmatischen und semantischen Eigenschaften des Konzepts „Bildung“ in der Übersetzung.

Schlüsselwörter: lexikalisch-semantic Feld; Bildung; linguokulturelles Konzept; Semantik; Übersetzung; Übersetzungstransformationen.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	4
1.1. Проблема вивчення поняття «лексико-семантичне поле» в історії лінгвістики	4
1.2. Структура лексико-семантичного поля	9
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ EDUCATION/ОСВІТА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	17
2.1. Освіта як важлива складова життєдіяльності людини: теорія та історія	17
2.2. Структурна організація лексико-семантичного поля «освіта» в українській та «education» в англійській мовах	21
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ОСВІТНІХ ЛЕКСЕМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	38
3.1. Концептуальні проблеми взаємної перекладності освітніх лексем ...	38
3.2. Використання перекладацьких трансформацій для збереження прагматичних функцій концепту «освіта»	49
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	66

ВСТУП

Сучасний розвиток лінгвістики характеризується зростаючим інтересом до дослідження мовної картини світу, механізмів концептуалізації та вербалізації ключових понять суспільного життя. Одним із таких понять є «освіта», яка виступає важливим соціокультурним феноменом, визначає рівень розвитку суспільства та відіграє провідну роль у формуванні інтелектуального потенціалу нації. Порівняльне вивчення лексико-семантичного поля «освіта/education» в українській та англійській мовах набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, інтенсивної міжкультурної комунікації та інтеграції України до європейського освітнього простору.

Актуальність дослідження зумовлена не лише необхідністю опису структури зазначеного лексико-семантичного поля, але й потребою з'ясувати мовні й культурні чинники, які формують концепти «освіта» та «education». Важливою складовою проблематики є питання їх взаємної перекладності, адже освітні системи української та англійських країн суттєво відрізняються, що спричиняє появу лексичних лакун, часткових відповідників і випадків семантичної невідповідності. Це ускладнює процес перекладу та потребує чіткого визначення меж семантичної еквівалентності для освітньої термінології, зокрема при перекладі назв навчальних ступенів, інституцій, кваліфікацій та освітніх процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній лінгвістиці посилюється інтерес до вивчення лексико-семантичних полів та мовної репрезентації ключових суспільних концептів, серед яких важливе місце займає поняття «освіта/education». Проблеми структури лексико-семантичних полів, їх ядра та периферії, а також питання міжмовної відповідності активно аналізуються як українськими, так і зарубіжними науковцями.

Серед вітчизняних дослідників, чиї праці стосуються загальної теорії лексичної семантики та опису концептуальних полів, слід згадати Л.О. Пустовіт, Л.М. Полюгу, Т.В. Янко, Г.М. Яворську, О.О. Селіванову, В.М. Манакіна, Л.Л. Славову, Л.В. Крупну. Питання освітньої лексики та її

перекладознавчих аспектів досліджують Н.О. Комісаренко, Л.В. Малевич, С.В. Чикало та ін.

Серед зарубіжних учених, які заклали теоретичні основи семантичних полів і когнітивної концептуалізації, варто назвати Дж. Лакоффа, М. Джонсона, А. Вежбицьку, Дж. Лайонза, С. Ульмана, Ч. Філлмора, Р. Джекендоффа. Окремі аспекти освітньої лексики та тематичних груп висвітлено також у працях Д. Кристала та Г. Ліча.

Попри значний науковий доробок, зіставне дослідження лексико-семантичного поля «освіта/education» і надалі залишається недостатньо вивченим. Невирішеними є питання структурування поля в обох мовах, визначення типів семантичної відповідності та опису проблем взаємної перекладності освітньої лексики. Саме ці аспекти потребують подальшого аналізу, що й зумовлює вибір теми магістерської роботи.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі лексико-семантичного поля «освіта/education» в українській та англійській мовах, з'ясуванні його структури, семантичного наповнення та особливостей репрезентації відповідного концепту в обох мовних картинах світу, а також у виявленні проблем взаємної перекладності одиниць поля.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади вивчення лексико-семантичних полів і концептів у сучасній лінгвістиці.
2. Визначити склад і межі лексико-семантичного поля «освіта» в українській мові та «education» в англійській мові.
3. Описати структурну організацію полів, виокремивши їх ядро, ближню та дальню периферію.
4. Визначити спільні та відмінні семантичні компоненти лексичних одиниць, що формують обидва поля.
5. З'ясувати вплив соціокультурних і системно-мовних чинників на формування концептів «освіта» та «education».

6. Дослідити проблеми взаємної перекладності одиниць освітнього дискурсу та встановити типи відповідників.

Об'єкт дослідження – лексичні одиниці української та англійської мов, що вербалізують концепт «освіта/education».

Предмет дослідження – структура лексико-семантичного поля «освіта/education», його семантичні та перекладознавчі особливості.

Методи дослідження включають описовий метод, аналіз словникових дефініцій, компонентний і контекстуальний аналіз, зіставний метод, метод семантичного поля та елементи когнітивного моделювання.

Наукова новизна полягає у цілісному зіставному аналізі лексико-семантичних полів «освіта» та «education» з урахуванням їхньої перекладної взаємозалежності та культурно зумовлених відмінностей.

Практичне значення полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані у викладанні лексикології й теорії перекладу, студентами для вивчення таких дисциплін як «Практичний курс (перекладу) англійської мови», «Порівняльна граматики», «Практика письмового та усного перекладу», «Стилістика» та подібних, а також у лексикографії, створенні термінологічних баз та довідників, у практиці перекладу освітніх текстів.

Теоретичне значення полягає в поглибленні знань про поняття «концепт», розширенні теоретичних уявлень про засади вивчення лексико-семантичних полів і концептів у сучасній лінгвістиці та формуванні теоретичних уявлень про вплив соціокультурних і системно-мовних чинників на формування концептів «освіта» та «education».

Апробація результатів дослідження: Результати дослідження було апробовано на міжнародній науковій конференції International experience in scientific research (Chicago, USA. 2025) у науковій публікації «Поняття «концепт» та «концептосфера» у сучасних лінгвістичних студіях // International experience in scientific research. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2025. Pp. 525-531

<https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-internationalexperience-in-scientific-research-23-25-10-2025-chikago-ssha-arhiv>

Структура роботи. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури. Основний текст дослідження викладений на 65 сторінках. Список використаної літератури включає 52 позиції.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Проблема вивчення поняття «лексико-семантичне поле» в історії лінгвістики.

Лексико-семантична галузь – це дуже широке поняття. Вона перетинає основні питання лексикології, полісемії, синонімії, антонімії, проблему співвідношення слів і понять. Вона утворює лексичні одиниці, що вступають у міжмовні, іншомовні та немовні зв'язки.

Поняття «поле» широко використовується у різних галузях науки таких як фізика, біологія, психологія, соціологія тощо, зокрема і в лінгвістиці. Сучасна лінгвістика багата на теоретичні концепції і методологічні підходи, які використовуються при вивченні терміну «поле». Уперше поняття «семантичне поле» було введено у 1924 році німецьким мовознавцем Густавом Іпсеном у його статті «Der Alte Orient und die Indogermanen» («Стародавній Схід і індоєвропейці») у збірнику *Festschrift für W. Streitberg*. Тут воно інтерпретувалося як сукупність лексичних одиниць із тотожним або близьким значенням. А до цього відомі німецькі вчені-лінгвісти Йост Трієр, Вільгельм фон Гумбольдт, Герман Остгофф використовували термін «система» [33].

Незважаючи на різноманітність точок зору та суперечливі питання щодо лексико-семантичного поля, існує низка основних рис, які більшість дослідників виділяють у своїх роботах:

1. Лексико-семантичне поле – це сукупність одиниць, об'єднаних семантичними зв'язками.
2. Основою лексико-семантичного поля є ядерний компонент, з яким корелюють усі члени поля.
3. Лексико-семантичне поле – це структура поля, що має ядро та периферію [48, с. 26].

Йост Трієр вперше використав терміни лексичне поле та семантичне поле разом. Як зазначали Еудженіо Козеріу та Хорст Гекелер, Йост Трієр не сформулював відмінності між цими двома типами полів експліцитно, але,

найімовірніше, під концептуальним полем він мав на увазі змістовну сторону лексичного поля [35, с. 53].

Таким чином, лексичне поле насправді є одним із різновидів семантичного поля.

Поняття «поле» можна тлумачити по-різному і, відповідно, розглядаємо різні визначення у залежності від контексту. «Поле – це сукупність мовних (переважно лексичних) одиниць, об'єднаних спільним змістом (інколи також спільністю формальних ознак), які відображають понятійну, предметну чи функціональну схожість позначених явищ», «поле – це відтворення у способах аналізу, в підході до свідчень мови суттєвих сторін поля як особливого типу системи, возз'єднання та взаємодії мовних елементів» [50, с. 32].

Двосторонній підхід можливий при вивченні лексики як цілісної системи. Можна виходити зі складу словника як сукупності елементів і розглядати їх різну структурну організацію в межах різних класів слів; також можна виходити з окремих лексичних одиниць і встановлювати їхні ідентичні системні зв'язки в малих одиницях [32, с. 175].

У мовознавстві існують два підходи до розуміння семантичного поля. Одні дослідники трактують його як екстралінгвістичне явище – психологічне або логічне за природою, яке лише відображається в мові. Інші ж розглядають семантичне поле як внутрішньомовне явище, вивчення якого має ґрунтуватися виключно на лінгвістичних даних [32, с. 174].

Мовознавець Ахманова О.С. визначає поле як «сукупність змістових одиниць (понять, слів), що охоплюють певну галузь досвіду людини». Якщо ми говоримо про концептуальну картину світу, то звертаємося до концептуального поля, а мовній картині відповідає семантичне поле.

Семантичне поле визначаємо як окрему частину реальності, яка створена виключно людьми і, теоретично, має відповідник у мові, який є частково або повністю автономним від решти лексикону; набір слів і словосполучень, які складають тематичний ряд, слів і словосполучень мови, які в сукупності охоплюють певне поле значень [4, с. 17].

Семантичне поле характеризується наявністю спільних, узагальнених або смислових ознак, які об'єднують усі його елементи. Зазвичай ці ознаки передаються словами з загальним значенням і включають властивості, що розрізняють окремі компоненти поля між собою.

Лінгвісти намагалися вивчати закономірності семантичних асоціацій, які виникають між мовними явищами. Вперше обговорення цих закономірностей було розглянуто в кінці 19 – на початку 20 століття. Це цілий розділ словника, в якому висвітлюється «концептуальна область» мови. Це група взаємопов'язаних словосполучень, об'єднаних спільністю мовної понятійної сфери, які мають визначену структурно-функціональну спрямованість та передають світопізнання людей.

Функціонально-семантичні поля деколи можуть перетинатися (накладатися) або повністю входити одне в одне. При цьому значення певного слова можна найбільш повно виразити лише в тому випадку, якщо відомо зміст інших одиниць того самого лексичного ряду.

Ідеї німецького філософа-лінгвіста Вільгельма фон Гумбольдта були передвісниками ідеї семантичного поля, адже він уважав, що значення слова неможливо зрозуміти ізольовано, воно формується в системі. Йост Трір, німецький лінгвіст, один із засновників теорії семантичних полів, називав семантичне поле «мікросистемою понять, колом концептуального змісту мови». Ще один німецький вчений Лео Вайсгербер вкладав у семантичне поле не лише значення, а й менталітет мовної спільноти. Герхард Порциг, учень та послідовник Вільгельма фон Гумбольдта, наголошував, що смисл виникає тільки в системі відношень – у межах поля. Хоча науково-методологічні погляди на сутність мови була спільною, проте різні вчені для досліджень вибирають різні предмети і користуються різними методами аналізу. Трохи згодом і в радянських, і в зарубіжних наукових працях терміни «семантичне поле» та «поятійне поле» вживалися без чіткого розмежування. [4, с.17]

Мовні елементи об'єднуються в системи, які різняться між собою ієрархічністю, цілісністю, структурованістю, а дослідження будь-якої системи

також передбачає характеристику її класифікації та структурування. Вивчення лексичних груп і підсистем, що об'єднані спільним концептуальним предметом, має глибоке коріння в лінгвістиці. У процесі дослідження мовознавці зафіксували численні випадки системного розміщення таких груп з огляду на їхній зміст та спосіб вираження. [3, с. 74].

Принцип класифікування мовних одиниць з огляду на тематичні поняття, семантичні області та сфери застосування є досить важливим у декількох галузях, а саме лінгвістиці, лексикології та лексикографії. Не обійтися без нього і при автоматизованій обробці текстових даних. Крім того, важлива роль належить класифікації слів у методиці викладання та навчання іноземної мови, а також і рідної. [11, с. 193].

Слід зазначити, що якщо раніше здебільшого зустрічалися теоретичні дослідження, то на даний момент популярності набувають практичні дослідження теорії поля. Про це свідчить те, що багато молодих мовознавців захищають дисертаційні дослідження, присвячені уже певним семантичним полям як от «добро», «жестикуляція», «інтелектуальна діяльність», «море», «назва кольорів», «нечиста сила», «рибальство», «розмір», «успіх» тощо.

Звичайно, залишаються вчені, які «не зраджують старим традиціям» і сконцентровуються на теоретичних аспектах дослідження, проте часто такі дослідження вирізняються узагальненням, описовістю та критичним підходом.

Подвійна номінація терміна «лексико-семантичне» відображає інтегрований підхід до аналізу слова як лексеми, що охоплює всі його граматичні форми та варіативні лексичні значення. Об'єднання лексичних одиниць у межах таких груп здійснюється на основі домінантної семантичної ознаки — лексичного значення, яке виступає визначальним критерієм для системної класифікації в структурі лексикону мови.

Розглянемо, як визначають поняття «лексико-семантичне поле» деякі мовознавці:

Селіванова О.О.	Визначає лексико-семантичне поле як парадигматично зв'язане об'єднання лексичних одиниць певної частини мови, які згуртовані спільним інтегральним компонентом значення – архісемою. Підкреслює, що складники поля відображають понятійну, предметну чи функціональну спорідненість явищ, що вони позначають [22].
Кочерган М.П.	Лексико-семантичні поля є щонайбільшими парадигматичними об'єднаннями, котрі характеризуються об'єднанням слів за подібністю чи відмінністю їх значень. Основним напрямком дослідження лексики лексико-семантичних груп є слово як первинна одиниця мови в усіх його зв'язках у системі мови, що мають семантичну природу [19, с. 137].
Семчинський С.В.	Семантичне поле – це кластер лексем, результатом якого є «тема», яка асоціюється з певною частиною фізичної чи психічної реальності, яка розпізнається людською свідомістю. Лексичне поле – це тип парадигми, що містить значення, які мають безперервну спільну зону його та прямо протистоять одне одному. Лінгвіст визначає фундаментальні аспекти поля, яке часто збігається з назвою поля. Фундаментальним компонентом поля є морфологічно прості слова, що мають різноманітні зв'язки та значення [18].
Бондар О.І.	Лексико-семантичне поле – відносно автономна сукупність лексем, об'єднаних спільною гіперсемою. Значення окремого слова розкривається внаслідок його протиставлення іншим компонентам лексико-семантичного поля, яке можна розглядати в структурному плані як лексико-семантичну парадигму. У зв'язку з цим функціонування конкретного слова вимагає наявності кількох інших слів. Наприклад, слово «теперішній» передбачає існування слів «минулий» і

	«майбутній» [1, с. 220].
Жилко Ф.Т.	визначав семантичне поле як складну функціональну системно-структурну одиницю лексично-семантичного рівня. Він наголошував на тому, що об'єднання слів у лексико-семантичне поле можливе лише за наявності спільних значеннєвих сем, що забезпечують семантико-сміслові зв'язки в межах утвореної одиниці [3, с. 75].

Отож, підбивши підсумки, можемо узагальнити інформацію про поняття лексико-семантичного поля:

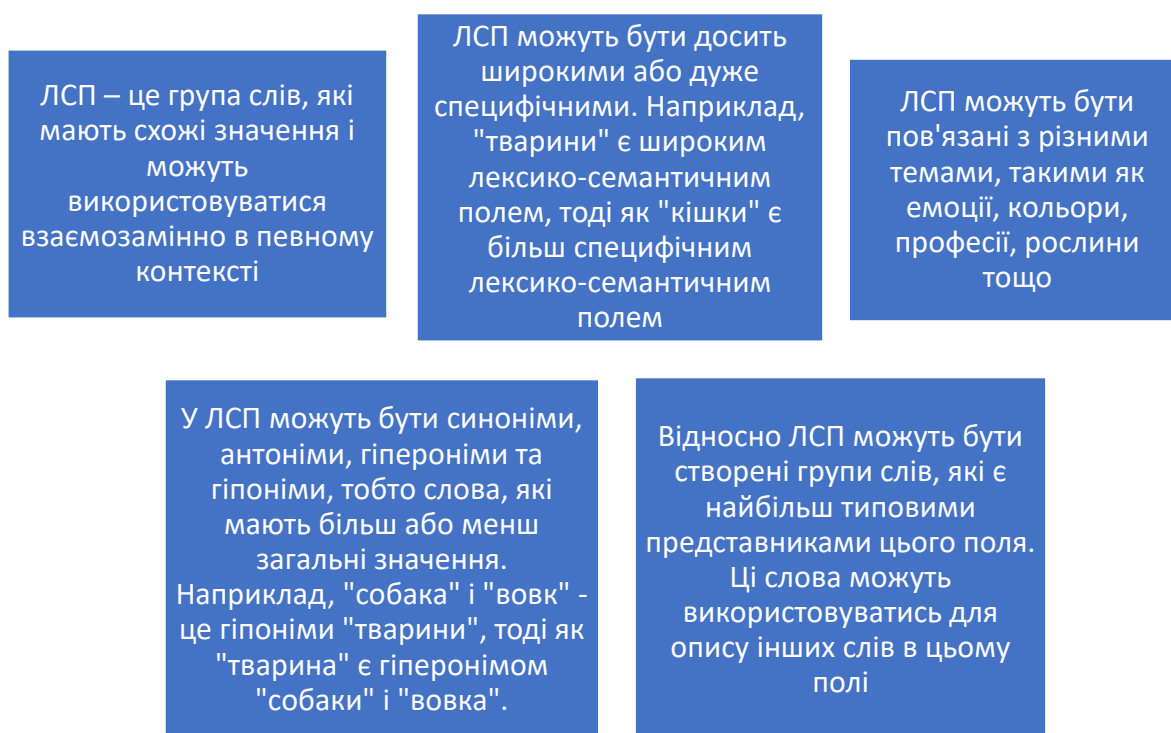

Рис. 1.1. Поняття лексико-семантичного поля

1.2. Структура лексико-семантичного поля.

Подібно до будь-якого поля, лексико-семантичне поле має свою структуру. Поняття структури лексико-семантичного поля посідає одне з провідних місць у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Пояснюючи його

організацію, дослідники вдаються до моделі ядра та периферії: ядро об'єднує найбільш загальні значення, а периферія конкретизує та розгортає їх.

На питанні структурування лексико-семантичного поля у своїх працях зосереджував увагу дослідник проблем лексичної семантики, український мовознавець Олександр Антомонов. Відповідно до його досліджень структуру лексико-семантичного поля можемо відобразити наступним чином [3, с.75-76]

1) *ядро поля*, що представлене родовою семою – компонентом, навколо якого розгортається поле.

Оскільки ядро є лексичним вираженням смислів або семантичних ознак, воно як представник усієї парадигми може замінити кожен із членів мікросистеми

3) *периферія поля*, до складу якої входять одиниці, найвіддаленіші за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля.

Зазвичай периферійні елементи перебувають у зв'язку з іншими семантичними полями, утворюючи при цьому лексико-семантичну цілісність мовної системи

2) *центр поля*, який складається з одиниць з інтегральним значенням, що об'єднує ядро з окремими компонентами поля

4) *фрагменти поля*, які є водночас вертикальною ядерною і центро-периферійною структурою і за своєю семантикою утворюють окрему гіперо-гіпонімічну конструкцію однотипного / різнотипного складу

Кожне лексико-семантичне поле має своє ядро. Воно включає назву (ім'я) поля, тісно пов'язане з нею (ним) видове слово, синоніми та родові позначення і антоніми. На периферії розташовуються лексеми, значення яких частково збігаються з ядерними словами за окремими семами.

Ядром лексико-семантичного поля може стати будь-яка лексема або група лексем, обрана дослідником як назва поля. Однак результати аналізу будуть менш повними, якщо вибрана лексема невдала і нездатна об'єднати навколо себе достатню кількість інших слів. Належність одиниць до ядра чи периферії визначається їхньою семантикою, яка задає зміст слова та його місце в межах поля.

У лексико-семантичному полі функції розподіляються між ядром та периферією: одна частина зосереджена в ядрі, а інша виконується на периферії. Чіткої межі між ядерною та периферійною зонами нема. Одні й ті ж елементи можуть бути ядром одного поля і водночас знаходитися на периферії іншого. Периферійна зона складається з одиниць, які за значенням найбільш відділені від ядерного, проте саме вони деталізують та конкретизують головний зміст поля.

Польовий принцип структури мовної системи обов'язково передбачає наявність периферії в кожному лексико-семантичному полі. Жодне мовне явище не обмежується тільки ядром, адже рівноцінною складовою лексичного значення поряд з ядром є периферія.

Отож, Антомонов зазначає, що ядро семантичного поля – це родова сема, тобто головний компонент, навколо якого формується поле. Саме ядро виражає загальні, родові значення, які є спільними для всіх елементів поля. Периферія включає інші елементи, що розгортають та деталізують значення, конкретизуючи смисли, закладені в ядрі. Така організація дає змогу пояснити, яким чином у межах одного лексико-семантичного поля співіснують і тісно взаємодіють слова з різним ступенем узагальнення значення. Лінгвіст вважає, що чітке виокремлення «ядра» та «периферії» допомагає описати ієрархічні зв'язки між словами, встановити смислові відносини між ними та визначити закономірності структури лексики в мові.

Концепція Олександра Антомонова поглибила розуміння системності лексики, підтвердила те, що слова існують не ізольовано, а сформовані у певні смислові блоки.

Цікавим є також підхід до структури лексико-семантичного поля ще одного українського мовознавця Сергія Васильовича Семчинського. Вчений говорить про таке поле як про один із способів системних зв'язків у лексиці. Мовознавець розкриває структуру поля і його види у залежності від особливостей цієї структури. Семантичне поле розглядають як об'єднання лексем, які формують певну тематичну групу, пов'язану з виокремленою

людською свідомістю частиною фізичної або психофізичної дійсності. Часто семантичне поле називають лексичним полем. Така подвійна назва пояснюється тим, що семантичне поле є підмножиною тієї ширшої множини, якою є вся лексика [23, с. 194]. Лексичне поле можна розглядати як парадигму лексичних одиниць (лексем), які поділяють загальну семантичну сферу та знаходяться у системі взаємних протиставлень.

Лексико-семантичне поле має ядро, яке часто виступає і його назвою. Ядерними елементами, як правило, є морфологічно прості слова з широкою сполучуваністю та багатозначністю. Поля поділяють на одномірні (прості, лінійні) та багатомірні (складні). Одномірні поля базуються на привативних, градуальних і еквіполентних опозиціях та можуть бути антонімічними, градуальними та серійними. Багатомірні, у свою чергу, бувають двомірними (корелятивні й некорелятивні) та багатомірними (ієрархічні й селективні). Отож, за С. Семчинським, лексика мови є не площиною, а багатоповерховою будівлею.

Досить детально поняття лексико-семантичного поля розглядає мовознавець Олександр Іванович Бондар у колективному навчальному посібнику «Сучасна українська мова». У своїй праці дослідник розкриває зміст поняття лексико-семантичного поля, а також визначає перелік ознак і окреслює структуру. За О. Бондарем лексико-семантичне поле є автономною сукупністю лексем, які об'єднані спільною гіперсемою. [1, с. 220].

Семантика кожного слова розкривається через його протиставлення іншим елементам лексико-семантичного поля, яке у структурному плані постає як лексико-семантична парадигма. Через це функціонування певного слова тягне за собою наявність інших слів. До прикладу, слово «теперішній» зумовлює існування слів «минулий» та «майбутній».

Проаналізувавши підходи різних дослідників щодо поняття лексико-семантичного поля та його структури, можна сформулювати наступну порівняльну таблицю:

Таблиця 1.1. Погляди вчених на структуру ЛСП

Вчений	Визначення	Структура	Особливості поглядів
О.Антомонов	ЛСП має ядро, виражене родовою семою, та периферію з конкретними смислами	Ядро – родова сема, Периферія – похідні, уточнювальні значення	Чітке ядро як центр організації поля
С.Семчинський	ЛСП – це не плоский простір, а багаторівнева система, подібна добудівлі	Поділ на ядро (слова з найширшим значенням) і периферію (більш конкретні слова)	Підкреслює складність та багатоповерховість організації лексики
О.Бондар	ЛСП – це система, у якій значення слова проявляється через його протиставлення іншим компонентам поля	Поле має структуру: ядро (ключові слова) та периферію	Виокремлює особливості: системність, протиставлення значень, взаємозамінність слів у межах поля, динамічність (зміни в мові), тематичність
Л.Вайсгербер	Семантичні поля – спосіб відображення світобачення народу в мові	Ядро та периферія, зумовлені мовною картиною світу	Підкреслює національно-культурний характер семантичних полів
Г.Порциг	Семантичне поле – не механічна сукупність, а система смислових відношень	Ядро – центр смислів; Периферія – уточнення	Акцент на системності й ієрархії значень у мові

Теорія поля охоплює багато підходів, кожен з яких робить вагомий внесок у розуміння семантичних зв'язків між словами в мові. Її ефективність полягає в тому, що через поняття "поле" лінгвістам вдалося наочно продемонструвати існування структурної системи, яка об'єднує лексику в єдину лексико-семантичну мережу. У цій системі кожна лексема пов'язана з іншими словами певними семантичними відношеннями.

Схематично структуру лексико-семантичного поля можемо зобразити наступним чином:

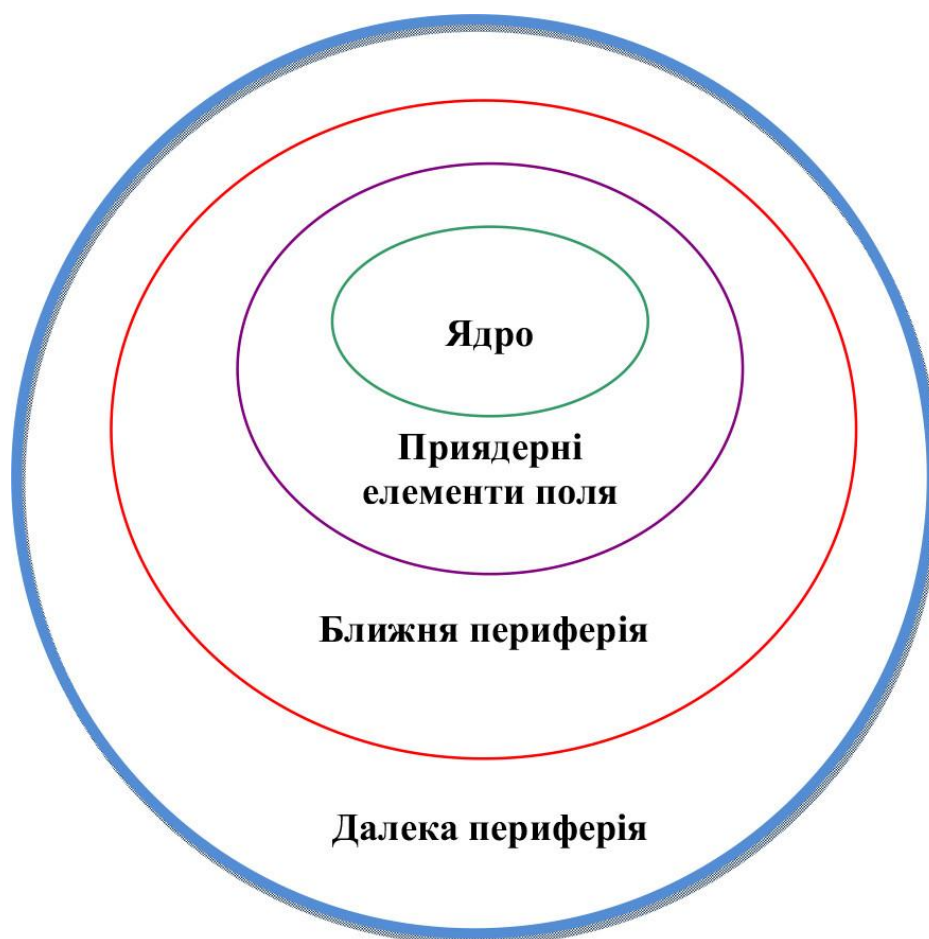

Рис. 1.2. Структура лексико-семантичного поля

Ядро – це центральне слово (чи слова), яке найповніше виражає значення всього поля. Як правило, це загальне, абстрактне чи родове поняття (наприклад, для ЛСП «рух» ядром буде саме слово «рух»).

Приядерні компоненти поля – це слова, які найближчі за значенням до ядра, зазвичай синоніми або родові поняття, що мають широку сферу вживання. Вони мають високий ступінь спільності з ядром (для нашого прикладу підійдуть слова «пересування», «переміщення»).

Ближня периферія – це слова, які мають часткову спільність із ядром. Це можуть бути конкретніші видові поняття, гіпоніми. Вони виражають окремі види загального поняття (у нашому прикладі до ближньої периферії можемо віднести такі мовні одиниці як «хода», «біг», «політ», «плавання», «їзда». Вони є формами руху, але не його синонімами).

Далека периферія – це слова, які опосередковано пов'язані з ядром через певні асоціації, тематичні зв'язки або відносяться до суміжних понять (наприклад, «транспорт, «дорога», «подорож», «двигун», «колесо»).

Оскільки типи лексичних зв'язків (синоніми, гіпоніми, антоніми тощо) відіграють дуже важливу роль у структурі лексико-семантичного поля, цікаво прослідкувати, до яких саме структурних елементів такого поля вони зазвичай належать і чому. Зокрема, розглянемо на прикладі лексико-семантичного поля «освіта» (ядро – «освіта»).

✓ *Синоніми* завжди належать до приядерної зони. Вони мають найбільший ступінь спільності значення з ядром, їх часто можна взаємозамінювати. Синоніми «навчання», «освітній процес», «здобуття знань» прилягають до ядра «освіта», виражаючи різні відтінки ключового значення.

✓ *Гіпероніми* (родові поняття) належать до ядра або приядерної зони. Це загальні поняття, до яких входять багато інших (гіпонімів). Гіпероніми або утворюють саме ядро, або дуже близькі до нього. «Освіта» є гіперонімом до «навчання», «школа», «університет».

✓ *Гіпоніми* (види поняття) належать, як правило, до ближньої периферії. Це конкретніші терміни, що входять до околу ядра, але не є з ним тотожними. Це, для прикладу, види освіти або її елементів: дошкільна освіта, школа, ліцей, університет, дошкільнятко, учень, студент, здобувач освіти, аспірант.

✓ *Антоніми*, як правило, належать до іншого лексико-семантичного поля або до приядерної/периферійної зони протилежного ЛСП. Вони відображають контрастні значення, тому не можуть бути частиною одного поля, але є важливими у створенні семантичних опозицій. Так антоніми «неуцтво», «безграмотність», «неосвіченість» є опозиційною периферією до ЛСП «освіта».

✓ *Пароніми*, зазвичай, безпосередньо не належать до лексико-семантичного поля. Це слова схожі за звучанням, але не за значенням. Семантично вони не пов'язані або пов'язані дуже слабо, є радше явищем морфемної подібності. Пароніми можуть належати до різних ЛСП. Наприклад,

освітній–освічений (освітній – стосується освіти: освітній процес; освічений – хто має освіту: освічена людина).

Отже, структура лексико-семантичного поля є впорядкованою системою, в якій кожна лексема займає відповідне місце в залежності від ступеня семантичної близькості до ядра. Взаємозв'язки між словами в межах поля (через синонімію, гіпонімію, антонімію тощо) дають змогу не тільки описати мову як цілісну систему, але й глибше зрозуміти механізми організації лексики.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ EDUCATION/ОСВІТА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Освіта як важлива складова життєдіяльності людини: теорія та історія

Освіта є однією з найважливіших складових у процесі формування особистості. У межах цього процесу від однієї особи до іншої передаються знання та навички. Навчаючись, учні/студенти успадковують певні культурні цінності; при цьому освіта відіграє важливу роль у соціалізації особистості. Як зазначав французький соціолог Е.Дюркгейм «метою освіти є перетворення індивідуального буття на соціальне» [2]. З огляду на те, що культура кожного народу сформувалася як унікальне явище, то й система освіти набуває своїх особливостей і розвивається як феномен. Наприклад, у Стародавньому Римі освіта була спрямована на підготовку державних мужів та воєначальників; у Середньовічній Європі робився акцент на студіюванні християнської релігії; в часи Ренесансу головну увагу приділялося культурі, мистецтву, літературі. Таким чином упродовж зміни історичних епох змінювалися культурні пріоритети, а це, у свою чергу, впливало на характер і зміст освіти.

Освіта є ключовим елементом національного багатства. Як система знань і компетенцій освіта є потужним виробничим ресурсом, який здатний постійно оновлюватися та вдосконалюватися, що забезпечує сталий розвиток суспільства. Інвестиції в національний інтелектуальний потенціал є значно ефективнішими, якщо синхронно розвиваються освіта та стратегія економічного розвитку, а також соціальна та духовна сфери суспільства. Таким чином освіта стає ключовим елементом економічного розвитку держави. Система безперервної освіти розглядається не тільки як провідний чинник соціально-економічного, інтелектуального й духовного поступу суспільства, а й як важливий фактор його безпеки.

Цікаво прослідкувати історію розвитку освіти в Україні та Великобританії.

Перші школи на території України, про які збережено історичні свідчення, створені на початку становлення Давньоруської держави. Упровадження християнства стимулювало утворення освітніх закладів, які були доступні на той час переважно лише для княжої родини, її близького оточення, дружинників та духовних осіб. Освіченими були також літописці та монахи. Перші бібліотеки створені за правління Ярослава Мудрого, зокрема князівська бібліотека у Софіївському соборі, про що є згадка у «Повісті минулих літ».

У 1086 році в Києві відкривається перша школа для дівчат при Андріївському монастирі. Тут княжі доньки отримували освіту та готувалися до шлюбів з європейськими володарями. Отож стать не була обмеженням доступу до знань, отримували освіту всі, хто мав можливість навчатися.

До XVI ст. освіта концентрувалася переважно при церквах і монастирях. Освітньою діяльністю керували дяки; вони навчали дітей читання, грамоти та основ релігії.

У XVI-XVII ст. спостерігаємо освітній бум, освіта виходить за межі церкви та стає частиною загальноєвропейської тенденції розвитку науки та гуманітарних знань. У 1550-х рр. відкриваються єзуїтські школи, впроваджується ідея безоплатної освіти та високий рівень підготовки учнів, викладаються світські та гуманітарні дисципліни. У таких закладах навчалися відомі українські діячі, як от гетьман Богдан Хмельницький. У 1580-х роках з'являються братські школи, які були унікальними для України навчальними закладами при православних громадських братствах. У них була чітка структура освіти: початковий рівень (читання, граматики, риторика), середній рівень (математика, астрономія та інші науки), вищий рівень (філософія, богослов'я). Велику увагу приділяли вивченню мов, музики і розвитку критичного мислення. Братські школи сприяли формуванню культурної самобутності українського народу та традиції вільнодумства, що відрізняло українців від сусідніх народів. Появляються перші словники та граматики (Памва Беринда, Лаврентій Зизаній, Мелетій Смотрицький) та закладається фундамент української та слов'янської мовної традиції.

У XVIII-XIX ст. освіта поступово стає масовим явищем: відкриваються гімназії, земські школи, ліцеї, училища. Освіта охоплює дівчат та різні соціальні верстви. У цей час відбувається часткова русифікація шкіл, проте водночас зароджується література народною мовою.

У XX ст. із встановленням радянської влади відбувається уніфікація освіти, поєднання педагогіки з ідеологією та впровадження експериментальних методів навчання. Національний компонент освіти значно зменшується, російська мова стає домінуючою у викладанні. Це впливає на освітній процес та розвиток української культурної ідентичності.

Отож розвиток освіти в Україні демонструє поступове розширення доступу до знань, формування національної освітньої традиції та вплив соціально-політичних чинників на зміст та мову навчання.

Історія становлення освіти у Великобританії. Ще за часів римського вторгнення у Британії існували школи, де викладалося право та риторика за античними традиціями. Після відходу римлян вони занепали майже на два століття і були відроджені завдяки Августину та його послідовникам, які започаткували співочі та граматичні школи. У граматичних школах заняття проводилися священниками, вивчалася «сім вільних наук».

Норманське завоювання (1066) знизило рівень освіти, обмеживши її богослужінням. Концепція семи наук відновилася у XII ст. з появою університетів: Оксфорд (1096), Кембридж (1209) та інші. Тут бакалаври й магістри вивчали гуманітарні дисципліни, а магістри отримували право викладати й продовжувати навчання у галузі права, теології та медицини. Це стало початком університетської моделі підготовки викладачів.

Наприкінці XIV ст. з'явилися незалежні школи для аристократів, що поєднували гуманітарну та світську підготовку. Закон про ремісників (1562) започаткував професійне навчання в цехах. Поширилися професійні школи писарів, а також благодійні школи для бідних (перша – Christ's Hospital, 1552). До 1710 р. діяло вже 88 таких закладів.

У XVIII ст. більшість шкіл залишалися під контролем церкви, що гальмувало розвиток природничих наук. У XIX ст. робітничий рух висунув вимогу освіти для всіх. Реформа В. Форстера (1870) започаткувала систему обов'язкової початкової освіти. Зростала кількість шкіл, а з 1891 р. навчання стало безкоштовним. Це означало завершення формування класичної моделі новочасної педагогічної освіти.

У XX ст. перед вищою школою постало завдання масової підготовки фахівців. Реформи 1970–1980-х років ліквідували поділ середніх шкіл, спрямовуючи педагогічну освіту на формування демократичного громадянина. Закон про реформу освіти (1988) підкреслив духовний, моральний та культурний розвиток молоді.

На кінець XX ст. у Великобританії діяло близько 170 вишів: 77 університетів та 54 коледжі в Англії, 14 університетів у Шотландії, 2 університети в Уельсі та 2 – у Північній Ірландії. Незважаючи на відмінності регіонів, система освіти розвивалася єдиним шляхом, закладаючи підвалини сучасної педагогічної підготовки.

Отож людина не може розвиватися без передавання культурно-історичного досвіду від предків до наступного покоління. Тому освіта як соціально-педагогічний феномен є таким давнім, як і саме людство. Люди розвиваються до певної стадії і на певному етапі накопичення соціального досвіду виникає потреба в людях, які спеціалізуватимуться на вихованні та навчанні дітей. Для виховання молодого покоління виникають навчальні установи. З появою держави з'являються інституції, які визначають цілі та характер освітньої політики, а також спосіб її реалізувати.

Освіта є однією з найважливіших складових життєдіяльності людини, оскільки вона дає змогу людині розвиватися та досягати поставлених перед собою цілей. Вона, освіта, охоплює широкий спектр знань, компетенцій та навичок, які ми передаємо від покоління до покоління.

Поняття освіти є багатозначним. Ми можемо розглядати його і як процес, і як результат засвоєння людиною систематизованих знань, умінь, навичок. При

цьому важливо розділяти формальний і реальний результати освіти. Якщо, наприклад, показниками формального результату освіти є посвідчення, диплом, атестат, які свідчать про закінчення навчальної установи, захисту дисертації тощо, то показниками реального результату освіти є рівень знань, умінь, тобто фактична ерудованість, освіченість.

Можна окреслити ряд функцій, які виконує освіта [10]:

1) перш за все слід виокремити соціально-економічну функцію, яка полягає у підготовці до трудової діяльності нових поколінь працівників, спеціалістів, фахівців різних професій. Завдяки цій функції освіта сприяє відновленню кадрів різних категорій;

2) функція соціалізації особистості, оскільки завдяки освіті людина поринає у соціальні відносини, привикає до соціальних норм, здобуває соціальні цінності;

3) із функцією соціалізації тісно переплітається функція соціальної інтеграції. Адже, вивчаючи певні норми, сприймаючи інші нові цінності, люди об'єднуються. Прикладом функції соціальної інтеграції є те, що школа поєднує фізично представників різних верств суспільства;

4) функція соціального просування й підняття на вищі щаблі суспільної ієрархії. Тут освіта виступає своєрідним «соціальним ліфтом». Вона надає людині знання, вміння, відповідну кваліфікацію, завдяки чому підвищується конкурентоспроможність особи на ринку праці, відкривається доступ до більш престижних професій, вищих посад та, як наслідок, кращих умов життя.

2.2 Структурна організація лексико-семантичного поля «освіта» в українській та «education» в англійській мовах

Як ми вже зазначали вище, лексико-семантичне поле – це сукупність взаємопов'язаних одиниць, що об'єднані спільним інваріантним значенням і репрезентують певну концептуальну сферу. У сучасній лінгвістиці поняття «освіта» розглядаємо не тільки як процес набуття знань та засвоєння

компетентностей, але і як складний соціокультурний феномен з багатовимірною структурою. Тому лексико-семантичне поле «освіта» охоплює ряд тематичних груп, які представляють різні аспекти цього явища.

Ядром досліджуваного нами поля є безпосередньо лексема «освіта»/ «education», а її *приядерні компоненти* – найближчі синоніми та кореляти: навчання/ learning, виховання/ upbringing, здобуття знань/ acquisition of knowledge. Саме вони передають базове значення категорії, яке пов'язане з процесом передавання та засвоєння знань.

Відповідно до підходів когнітивної лінгвістики лексико-семантичне поле виконує не лише номінативну, але і концептуальну функцію. Воно структурує знання про певну сферу життя і відображає культурно-історичні особливості спільноти. Розглядаючи ЛСП «education», бачимо, що мовна репрезентація освіти представляє різні аспекти – від інституційної організації процесу навчання до результатів індивідуальної діяльності. До ядра та приядерних компонентів даного поля відносяться базові одиниці, які репрезентують загальне поняття освіти та процеси, безпосередньо пов'язані з навчанням. Крім згаданих вище, до цього сегменту поля можемо також віднести teaching/викладання, study/вивчення, training/підготовка. Ці лексеми володіють найширшими сферами вживання і досить часто функціонують у різних контекстах.

«Education is the most powerful weapon which you can use to change the world.»; «Learning requires practice, patience, and curiosity.» [28]

Отже, ядро лексико-семантичного поля «освіта/education» становить фундаментальний концепт, що відображає універсальні процеси, притаманні будь-якій системі освіти.

З погляду когнітивної лінгвістики термін «навчання» відображає не тільки процес передачі знань, але й також міжособистісну взаємодію суб'єктів освіти (учня/вчителя; студента/викладача). Завдяки цьому термін має універсальний характер, що й робить його смисловим центром цілого поля.

Сучасна педагогічна термінологія репрезентує «навчання / learning» як інтегративну категорію, яка поєднує діяльнісний, когнітивний та соціокультурний компоненти. Тому воно і постає ядром лексико-семантичного поля «освіта», довкола якого згруповані інші ключові поняття: викладання/teaching, самоосвіта/self-learning, виховання/upbringing, підготовка/training.

«You're earning as you're learning» або ще «I hated every minute of training, but I said, 'Don't quit. Suffer now and live the rest of your life as a champion».

«Effective learning occurs when students actively engage with the material, reflect on their understanding, and collaborate with peers in a supportive environment» [29] (Ефективне навчання відбувається тоді, коли учні активно взаємодіють із матеріалом, осмислюють своє розуміння та співпрацюють із однокласниками в підтримуючому середовищі).

«Active learning refers to a broad range of teaching strategies that position students as active participants in their learning during class time and beyond» [47](Активне навчання охоплює широкий спектр педагогічних стратегій, які ставлять студентів у позицію активних учасників навчального процесу під час занять і поза ними).

Поряд із терміном «навчання» важливим ядром лексико-семантичного поля «освіта» є лексема «виховання». Вона означає не лише процес передачі знань, але і формування моральних, ціннісних і соціальних орієнтирів особистості. Так, якщо «навчання» забезпечує когнітивний і діяльнісний виміри освіти, то «виховання» зосереджує увагу на світоглядному й аксіологічному аспектах.

З погляду семантики, «виховання» має поліфункціональний характер. У його значенні поєднуються такі компоненти: розвиток культури поведінки, формування характеру, соціалізація, утвердження моральних принципів. Відповідно «виховання» охоплює як індивідуальну, так і суспільну ланки освітнього процесу.

У структурі ЛСП «освіта» лексема «виховання» є гіперонімом до низки конкретизованих понять: моральне виховання, фізичне виховання, патріотичне виховання, естетичне виховання, громадянське виховання. Завдяки цьому «виховання» постає одним з ключових смислових центрів, від якого розгалужуються численні периферійні терміни.

У структурі лексико-семантичного поля терміну «education» в англійській мові одним із приналежних компонентів є також лексема «upbringing», яка представляє українське поняття «виховання». Хоча «education» переважно асоціюється з процесом формального навчання та здобуття знань, «upbringing» передбачає морально-етичний і соціальний аспекти розвитку особистості, тобто ту складову, яку в педагогіці традиційно відносимо до виховного процесу.

У мовній практиці «upbringing» досить часто вживаємо для опису того, як саме було сформовано моральні якості людини в дитячому чи підлітковому віці під впливом сім'ї чи оточення. Наприклад :

«She had a strict upbringing, which influenced her discipline and manners later in life.» (У неї було суворе виховання, що вплинуло на її дисципліну та манери в подальшому житті).

«Moral development involves the growth of an individual's understanding of right and wrong, which is influenced by upbringing and social environment» [41] (Моральний розвиток передбачає зростання розуміння індивідом правильного і неправильного, що перебуває під впливом виховання та соціального середовища) .

«Children whose parents support their educational activities often develop a strong love for learning, highlighting the role of upbringing» [31] (Діти, чиї батьки підтримують їхню навчальну діяльність, часто розвивають сильну любов до навчання, що підкреслює важливу роль виховання).

Таким чином, «upbringing» виконує функцію семантично близького до ядра компонента, який акцентує не лише інтелектуальний, а й етичний вимір освіти, що підтверджує комплексну природу поняття «education» у сучасній англійській картині світу.

Ще один приядерний компонент лексико-семантичного поля «освіта» – це «здобуття знань». Ця лексема безпосередньо відображає сутність освітнього процесу. Якщо «навчання» фіксує як діяльність викладача, так і активність учня, а «виховання» акцентує на морально-ціннісних вимірах, то «здобуття знань» зосереджене на результативному компоненті освіти – отриманні нової інформації, її освоєнні та розвитку інтелекту особистості.

Також і в англійській мові education – the act or process of acquiring knowledge. Тому «здобуття знань»/ «acquisition of knowledge» є, звісно, одним з приядерних компонентів лексико-семантичного поля «education». Воно відображає процес активного оволодіння інформацією, навичками та вміннями, що є ключовим моментом у будь-якій освітній діяльності. «Acquisition of knowledge» передбачає не тільки запам'ятовування фактів, але і розвиток критичного мислення, аналіз та вміння застосувати отриману інформацію на практиці.

Наприклад, у сучасних освітніх підходах велика увага приділяється тому, щоб навчити учнів не просто отримувати знання, а вміти їх ефективно використовувати, а це є ключовим аспектом понять «active learning» та «knowledge transfer».

«Acquisition of knowledge is a dynamic and continuous process that requires active engagement, critical thinking, and the ability to apply learned concepts in real-life contexts» [45].

«Teacher learning and the acquisition of professional knowledge require better conceptualization of the mechanisms by which knowledge informs practice» [51](Навчання вчителів та здобуття професійних знань вимагають кращого концептуального осмислення механізмів, за допомогою яких знання впливають на практику).

«The review captures the degree of involvement of various types of agencies in the knowledge acquisition process, proposing a classification with three categories of methods: the human agent, the human-inspired agent, and the autonomous machine agent methods» [40](Огляд охоплює ступінь залучення різних типів агентів у

процес здобуття знань, пропонуючи класифікацію з трьох категорій методів: методи людського агента, методи, натхненні людиною, та методи автономного машинного агента).

З погляду когнітивної лінгвістики, «здобуття знань» є фундаментальним аспектом освітнього процесу, оскільки воно відображає перехід від незнання до знання, що є головною трансформацією, заради якої існує освіта. Дане поняття охоплює не лише індивідуальний рівень (особистісне пізнання, самоосвіта), але й суспільний рівень (колективний прогрес науки, культури, технологій).

Приядерні компоненти ЛСП «освіта»

Приядерний компонент	Сутність	Основна функція	Приклади гіпонімів
Навчання/ learning	Процес передачі й засвоєння знань	Когнітивна, діяльнісна	Учіння, викладання, тренування
Виховання/ upbringing	Формування цінностей і норм	Аксіологічна, соціалізаційна	Моральне, патріотичне, естетичне, фізичне виховання
Здобуття знань/ acquisition of knowledge	Результат освіти – оволодіння новою інформацією	Когнітивна	Опанування, набуття, освоєння знань

Таким чином приядерні компоненти утворюють тріаду, в якій «навчання» і «виховання» взаємодоповнюють одне одного, а «здобуття знань» постає інтегральним наслідком цієї взаємодії.

До ближньої периферії лексико-семантичного поля «освіта» належать терміни, які тісно напряму пов'язані з лексемою «освіта»:

- ✓ організаційні форми та заклади освіти (дитсадок, школа, гімназія, училище, ліцей, коледж, інститут, університет, академія);

- ✓ освітні рівні та ступені (дошкільна освіта, початкова освіта, середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, бакалавр, магістр, доктор філософії);
- ✓ суб'єкти освітнього процесу (дошкільнятко, учень, студент, педагог, вчитель, наставник, викладач, абітурієнт);
- ✓ процесуальні характеристики, засоби і методи навчання (викладання, самонавчання, самоосвіта, підвищення кваліфікації, формальна освіта, дистанційне навчання, онлайн-навчання, контроль знань, оцінювання).

До ближньої периферії логічно відносимо освітні заклади, адже:

- вони безпосередньо організовують і забезпечують навчальний процес, проте не є самою «освітою» як абстрактним явищем;
- навчальні/освітні заклади (школа, гімназія, ліцей, коледж, інститут, університет, академія тощо) конкретизують сфери реалізації освіти;
- вони перебувають у прямих взаємовідносинах з ядром «освіта» (а також з приєднаними компонентами «навчання», «виховання», «здобуття знань»), але одночасно можуть вживатися і поза освітнім дискурсом (наприклад, «університет» як архітектурна споруда).

Таблиця. Відповідники назв освітніх закладів українською та англійською мовами

№з/п	Українською мовою	Англійською мовою	Примітка
1.	Дитячий садок	Kindergarten / Preschool	Kindergarten вживається у США, Німеччині; Preschool – загальний термін
2.	Школа	School	Загальна назва; у разі потреби уточнюється як «primary» або «secondary school»
3.	Гімназія	Gymnasium/	Gymnasium – у європейських

		Academic secondary school	країнах; в українському контексті потребує пояснення
4.	Училище	Vocational school	Заклад професійно-технічної освіти
5.	Ліцей	Lyceum/ Specialized secondary school	Lyceum – термін використовується, але не є міжнародно загальнозрозумілим
6.	Коледж	College	У США – вища освіта; у Британії – середня спеціальна. Контекстуально змінюється
7.	Інститут	Institute	Самостійний ВНЗ або структурна частина університету
8.	Університет	University	Прямий відповідник
9.	Академія	Academy	Уживається для спеціалізованих ВНЗ або наукових установ

Освітній рівень – це етап системи освіти, який визначається рівнем складності навчання, його тривалістю, вимогами до знань, уміннями та компетентностями. Ці рівні перебувають в ієрархічному порядку від базового до найвищого [закон України про освіту, 2017]:

Дошкільна освіта/preschool education	Перший рівень формальної освіти, який забезпечує загальний розвиток дитини до школи
Початкова освіта/primary education	Зазвичай охоплює 1-4 класи; формує базові навички читання, рахування, письма
Базова середня освіта/basic secondary education	Охоплює 5-9 класи; поглиблюється загальноосвітня підготовка; завершується отриманням свідоцтва

Повна/профільна середня освіта/complete/specialized secondary education	Охоплює 10-11(12) класи; може бути академічною або професійною; підготовка до вступу у ЗВО або на ринок праці
Фахова передвища освіта/professional pre-higher education	Здобувається у коледжах, технікумах; поєднує теоретичну та практичну підготовку
Вища освіта/ higher education	Охоплює кілька освітніх ступенів: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук
Освіта дорослих / післядипломна освіта/ adult education	Забезпечує безперервне навчання упродовж життя

Термін «дошкільна освіта» англійською мовою перекладається також як «early childhood education». «Preschool education» найчастіше вживаємо, коли маємо на увазі навчання дітей віком приблизно від 3 до 5 років перед початком початкової школи. «Early childhood education (ECE)» є ширшим поняттям, яке охоплює весь період розвитку та навчання дітей від народження до 6–8 років.

She is studying preschool education at the university/Вона вивчає дошкільну освіту в університеті.

Early childhood education is crucial for a child's development./Ранній дошкільний розвиток дуже важливий для дитини.

Початкова освіта/Primary education – це загальноприйнятий міжнародний термін, який відповідає навчанню дітей у початковій школі (зазвичай 1–4 класи в Україні). У класифікації UNESCO ISCED це рівень ISCED Level 1.

Children in Ukraine start primary education at the age of six./Діти в Україні починають початкову освіту у віці шести років.

She is a teacher of primary education./Вона – вчителька початкової освіти.

Для фрази «базова середня освіта» крім «basic secondary education» в англійській мові є ще такі варіанти:

– lower secondary education – у міжнародній термінології (наприклад, за класифікацією UNESCO, ISCED) це відповідає базовій середній освіті, яка охоплює навчання приблизно з 5-го по 9-й клас;

– basic general secondary education – більш формально, часто вживається в офіційних перекладах українських освітніх документів.

He completed his basic secondary education in Ukraine./Він закінчив базову середню освіту в Україні.

Lower secondary education typically starts at the age of 11 or 12./Базова середня освіта зазвичай починається у віці 11 або 12 років.

Фразеологічний зворот «повна/профільна середня освіта» англійською мовою перекладається як: «Complete secondary education»/ «Complete secondary education»/ «Upper secondary education»/ «Specialized secondary education»/ «Profiled secondary education» – у разі акценту на профільності (спеціалізації).

– Complete secondary education – це загальний переклад, який вказує на завершену середню освіту;

– Upper secondary education – міжнародний термін, який відповідає останньому етапу середньої освіти (10–11(12) класи), згідно з класифікацією ISCED (UNESCO)

– Profiled secondary education або Specialized secondary education — якщо йдеться саме про профільне навчання (напрямки: математичний, гуманітарний, технологічний тощо), як це передбачено новою українською освітньою системою.

After completing upper secondary education, students can enter university./Після завершення повної середньої освіти учні можуть вступати до університету.

In Ukraine, profiled secondary education allows students to focus on specific subjects./В Україні профільна середня освіта дозволяє учням зосередитись на певних предметах.

Термін «Professional pre-higher education» був запроваджений в Україні відповідно до Закону «Про фахову передвищу освіту» (2019), і стосується освіти, яка: надається після базової або повної середньої освіти; реалізовується у фахових коледжах, технікумах, училищах; має практичну (професійну) спрямованість; веде до здобуття молодшого бакалавра. За міжнародною класифікацією ISCED це приблизно відповідає рівню Level 5 – short-cycle tertiary education. Проте офіційний і найбільш коректний переклад для українського контексту є саме «professional pre-higher education»

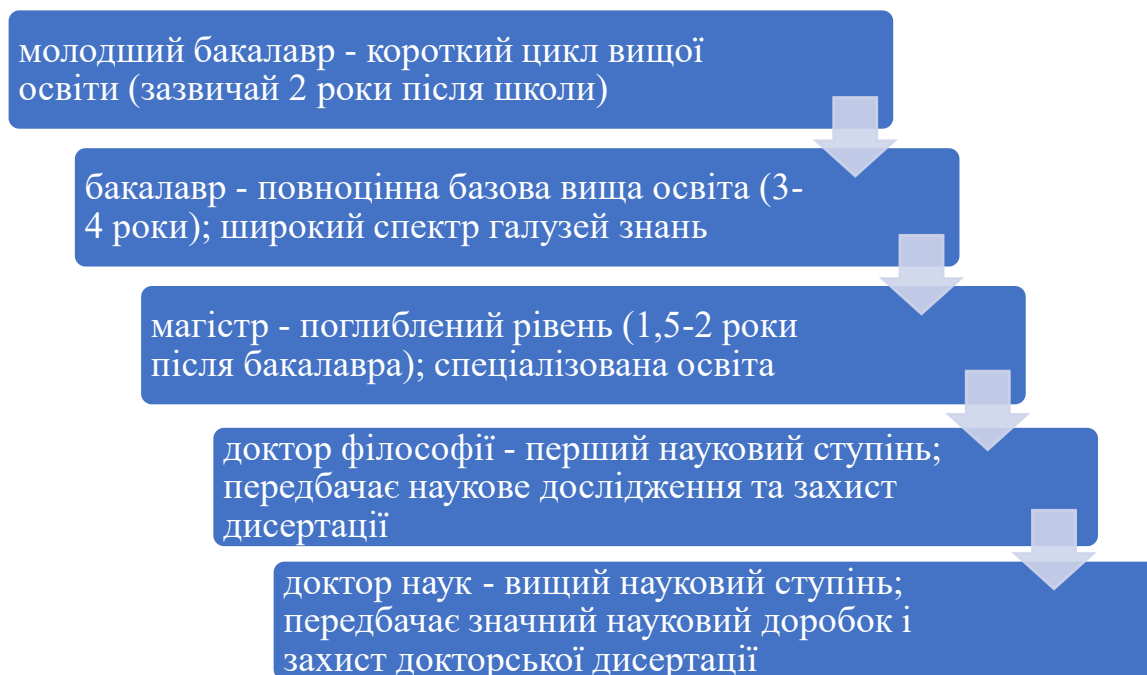
He received professional pre-higher education at a technical college./Він здобув фахову передвищу освіту в технічному коледжі.

Вища освіта/Higher education – офіційний і загальноприйнятий термін, що позначає освіту після здобуття повної загальної середньої освіти. Цей освітній рівень охоплює такі ступені: Junior Bachelor (молодший бакалавр); Bachelor (бакалавр); Master (магістр); Doctor of Philosophy / Doctor of Science** (PhD / DSc)(доктор філософії або, раніше, кандидат наук/доктор наук).

He is pursuing higher education at a national university. / Він здобуває вищу освіту в національному університеті.

Access to higher education has improved in recent years./ Доступ до вищої освіти покращився в останні роки.

Освітній ступінь – це категорія вищої освіти, яка визначає рівень кваліфікації особи після виконання певної програми вищої освіти. Ступені

освіти також формують ієрархічну вертикаль у межах вищої освіти.

Освітні рівні та ступені перебувають у ближній периферії лексико-семантичного поля «освіта» оскільки деталізують основне поняття «освіта», розкриваючи її структуру. Вони є залежними від центрального поняття «освіта», проте водночас є самостійно важливими. Перелічені поняття закріплені у законодавстві, а отже, мають офіційно-термінологічний статус.

До ближньої периферії входить також група лексем, які представляють суб'єктів освітнього процесу. Вони не є синонімічними до терміну «освіта», але виступають невід'ємними елементами семантичної структури поля, оскільки беруть активну участь у реалізації поняття. До таких лексем належать:

- учень/pupil, школяр/school student, студент/student, аспірант/postgraduate (or PhD) student – основні споживачі освітніх послуг;
- учитель/teacher, вихователь/kindergarten teacher, педагог/educator, викладач/lecturer, professor – передавачі знань і виховного впливу;
- директор/ Headteacher, завуч/ Deputy Head, декан/ Dean, проректор/ Vice-Rector, ректор/ Rector – організатори та координатори освітнього процесу;

- батьки/ parents, опікуни/ guardians – залучені учасники, що мають вплив на мотивацію та середовище навчання;
- куратор /academic advisor, тьютор/tutor, ментор/ mentor, наставник/ coach – посередники в індивідуалізованому навчанні, зокрема в новітніх освітніх моделях.

Ці лексеми характеризуються високою спорідненістю з ядром та приядерними елементами, формуючи сталі словосполучення на зразок: учень школи, куратор групи, викладач університету, педагогічна діяльність тощо. Це є свідченням їхньої тематичної інтеграції в освітній простір. Більше того, вживання таких лексем у текстах освітньої тематики має досить високу частотність, що теж підтверджує їхнє місце у ближній периферії лексико-семантичного поля «освіта». Вони виконують роль лексичних маркерів ролей, які необхідні для повноцінного функціонування системи освіти.

School students return to school in September./ Школярі повертаються до школи у вересні.

She is a well-known educator in the field of early childhood development./ Вона – відомий педагог у сфері раннього розвитку дітей.

The Vice-Rector for Research presented the university's new strategy./ Проректор з наукової роботи представив нову стратегію університету.

The academic advisor helps students with course selection./Куратор допомагає студентам з вибором курсів.

Окрему групу ближньої периферії формують лексеми, які позначають процесуальні характеристики: викладання/ teaching, самоосвіта/ self-education, підвищення кваліфікації/ professional development, формальна освіта/ formal education, дистанційне навчання/distance learning, онлайн-навчання/ online learning, оцінювання/ assessment, контроль знань/ knowledge testing. Ці слова зберігають семантичний зв'язок з ядром, водночас репрезентуючи конкретні моделі взаємодії в освітньому середовищі, форми реалізації навчальної діяльності й етапи освітнього процесу. Вони є менш узагальненими ніж ядерні лексеми, проте мають високий рівень вживаності та важливу функціональну

роль у професійному й академічному мовленні, засвідчуючи цим їхню приналежність до ближньої, а не далекої периферії.

Self-education requires motivation and discipline./Самоосвіта потребує мотивації та дисципліни.

Assessment helps educators track student progress./Оцінювання допомагає викладачам відстежувати прогрес студентів.

Далеку периферію лексико-семантичного поля «освіта» складають терміни з абстрактнішим значенням, які репрезентують соціальні функції освіти: просвітництво, соціалізація, кар'єрне зростання, самореалізація, соціальна мобільність, культурний розвиток, адаптація, інтеграція. Це підполе акцентує на методологічному та організаційному аспектах освіти. Зупинимось дещо детальніше на соціальних функціях освіти.

Так, просвітництво/ awareness raising спрямоване на поширення знань серед широкої громадськості. Ідеться не тільки про формальну освіту, але й про неформальне навчання, інформування суспільства з питань історії, культури, науки, моралі. У такий спосіб просвітництво формує обізнане суспільство, протидіє дезінформації, підвищує культурний рівень населення, сприяє розвитку критичного мислення.

Awareness-raising campaigns help communities value and protect their intangible cultural heritage./Просвітницькі кампанії допомагають громадам цінувати та зберігати свою нематеріальну культурну спадщину.

Соціалізація/socialization – це процес засвоєння індивідом норм, традицій, правил поведінки, цінностей, які існують у суспільстві. Вона допомагає людині адаптуватися до соціального середовища, сприяє формуванню громадянської ідентичності, передає культурний і моральний капітал, формує вміння жити й діяти в соціумі. При цьому освіта є одним із ключових механізмів соціалізації.

Family traditions and community activities contribute to the socialization of young people into their cultural heritage./Сімейні традиції та громадські заходи сприяють соціалізації молоді в їх культурну спадщину.

Освіта також забезпечує знання та компетенції, які необхідні кожному індивіду для професійного розвитку та кар'єрного зростання/ career growth: надає кваліфікацію для зайняття певної посади, сприяє підвищенню професійного рівня, розширює тим самим можливості працевлаштування, є, загалом, чинником «економічного зростання» особи.

Continuous learning is essential for career growth./Постійне навчання є важливим для кар'єрного зростання.

У функції самореалізації/ self-realization освіта проявляється як засіб розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвитку її талантів, здібностей, інтересів. У контексті цієї функції освіта дозволяє людині виявити свою унікальність, сприяє формуванню особистісної ідентичності, підсилює внутрішню мотивацію до навчання та розвитку, створює умови для особистісного зростання.

Many professionals seek careers that offer both financial stability and opportunities for self-realization./Багато спеціалістів шукають кар'єру, яка забезпечує як фінансову стабільність, так і можливості для самореалізації.

Соціальна мобільність/ social mobility – це здатність особи змінити свій соціальний статус, наприклад, перейти з одного класу/групи в інший/іншу, піднятися на вищий щабель суспільної ієрархії тощо. Таким чином освіта виступає «ліфтом» у суспільстві, забезпечує рівність можливостей (чи, іншими словами, сприяє зменшенню соціальної нерівності), стимулює прагнення до кращого життя.

Cultural capital, such as language skills and exposure to the arts, contributes to social mobility in many societies./Культурний капітал, як-от знання мов і знайомство з мистецтвом, сприяє соціальній мобільності в багатьох суспільствах.

Говорячи про культурний розвиток/cultural development, слід підкреслити, що освіта забезпечує передавання культурних цінностей, традицій, норм і досягнень від покоління до покоління, а також сприяє розвитку нових форм культурного вираження. Тут маємо на увазі збереження культурної спадщини,

формування естетичних смаків та світогляду, розвиток креативності та інтелектуальних здібностей, підтримку діалогу культур.

Museums contribute to cultural development and heritage preservation./Музеї сприяють культурному розвитку та збереженню спадщини.

Наступною соціальною функцією освіти є адаптація/ adaptation, яка полягає у здатності людини пристосуватися до змін у соціальному, економічному та технологічному середовищах. Ця функція забезпечується завдяки тому, що освіта готує особистість до життя в умовах змін, формує у людини гнучку реакцію, розвиває в індивіда навички критичного та стратегічного мислення, вчить швидко реагувати на виклики часу.

Psychological support plays a key role in the adaptation process after major life changes./Психологічна підтримка відіграє ключову роль у процесі адаптації після значних життєвих змін.

Ще однією з соціальних функцій освіти є інтеграція/integration. У цьому плані освіта сприяє згуртуванню різних соціальних верств у єдине суспільство, забезпечує спільність цінностей, мовну, культурну та правову інтеграцію. Завдяки освіті зміцнюється соціальна єдність, підтримується національна ідентичність, забезпечується толерантність та порозуміння.

Social integration of people with disabilities remains a key goal of inclusive education./Соціальна інтеграція людей з інвалідністю залишається головною метою інклюзивної освіти.

Лексико-семантичне поле «освіта» виконує функцію організації когнітивного та соціокультурного знання про освіту. Воно дозволяє:

- виявити концептуальні зв'язки між суб'єктами, процесами та інституціями освіти;
- прослідкувати роль освіти в соціальній мобільності та кар'єрному зростанні;
- висвітлити методичні та педагогічні аспекти навчального процесу;
- охарактеризувати ціннісно-соціальні функції освіти в суспільстві.

Аналіз показав, що лексико-семантичне поле «освіта» в українській мові та «education» в англійській мові має багаторівневу систему та чітку структурованість, де ядро охоплює поняття «освіта», «навчання», «здобуття знань» (education, learning, teaching), тоді як ближня та далека периферії включають лексику, пов'язану з інституціями, учасниками, рівнями, процесами освіти та соціокультурними й ціннісними вимірами, відповідно. Комплексний аналіз цього поля дозволяє простежити багатогранність категорії «освіта» та виявити її місце у сучасній мовній картині світу.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ОСВІТНІХ ЛЕКСЕМ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1. Концептуальні проблеми взаємної перекладності освітніх лексем

У сучасному перекладознавстві дослідники дедалі більше уваги приділяють аналізу термінів у рамках терміносистем, які відображають різні концептосфери. Терміносистема освіти, а, якщо ширше, то – освітня лексика, поряд з терміносистемами державного управління, права та інших галузей, належить до сфер, між якими існують суттєві розбіжності в ракурсі їх використання в різних країнах. Саме це зумовлює підвищений інтерес перекладознавців до їх вивчення. Відмінності концептуальної структури у рамках систем освіти України, Великобританії та США, а також у відповідній освітній лексиці української й англійської мов простежуються у багатьох аспектах.

Зрозуміло, що будь-яке порівняння, зіставлення двох мов передбачає аналіз їхньої взаємної перекладності. Дослідження лексико-семантичного поля «освіта»/ «education» в українській та англійській мовах з метою виявлення спільних і відмінних рис є одним із шляхів розв’язання проблеми взаємної перекладності освітніх лексем в обох мовах. Досліджуючи загальні подібності і розбіжності у лексико-семантичному полі «освіта»/ «education» української та англійської мов, зупинимось на чинниках, які є причиною певних відмінностей. Головними чинниками можемо назвати суттєві розбіжності в концептуальній будові систем освіти України й англomовних країн, асиметричність розвитку національних систем освіти, що призводить до існування реалій у кожній освітній системі, які вимагають для їхнього позначення етноспецифічну лексику [13, с. 135]. Також відмінності у терміносистемах спричинені різним історичним розвитком освітніх систем у цих країнах, географічною віддаленістю, національною структурою населення, адміністративно-територіальним устроєм тощо.

Головними складовими методики встановлення перекладної взаємовідповідності освітньої лексики в англійській та українській мовах є:

модельовання ЛСП для двох мов; накладання схем ЛСП для визначення концептуальних розбіжностей; порівняння конститuentів аналогічних ЛСП, залучаючи компонентний аналіз та аналіз словникових дефініцій; виявлення парлексичних корелятивів; розподіл лексики на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники; статистичні підрахунки; заключне визначення рівня перекладної взаємовідповідності. [13, с. 11].

Порівняльний аналіз освітньої лексики показує, що навіть базові поняття не завжди мають повні відповідники. Наприклад, термін «school» в англійській мові охоплює як початкову, так і середню освіту, тоді як в українській мові слова «школа», «ліцей», «гімназія» мають більш вузьке значення й чітко розмежовують рівні освіти.

Ще одним прикладом є англійський термін «college», який в США означає заклад вищої освіти, еквівалентний університету, а в українській системі «коледж» належить до рівня фахової передвищої освіти. Тому, прямий переклад цього слова може бути оманливим без урахування культурного контексту.

Така ж ситуація спостерігається й щодо лексеми «public school». У британському варіанті англійської мови цей термін означає «престижний приватний навчальний заклад», а буквальный переклад «публічна школа» в українській мові має зовсім протилежне значення – «державна школа». Це є прикладом «лексико-семантичної лакуни», коли схожі форми через культурну специфіку мають різний зміст.

Головним чином така розбіжність спричинена відмінностями систем освіти України, Великобританії та США, які спостерігаємо на різних рівнях:

- Повна середня освіта. Якщо в Україні початкову освіту починаємо здобувати у віці шести років, то у Великобританії у п'ять (державний сектор) або 7 років (приватний сектор), у США – п'ять-сім років (в залежності від законодавства штату). Здобуття повної середньої освіти в Україні та США триває дванадцять років, а у Великобританії тринадцять років.

Відмінності структур середньої школи у трьох країнах відображено у таблиці:

Україна			
	Початкова школа (4 роки навчання)	Базова школа (5 років навчання)	Старша школа (3 роки навчання)
Великобританія			
1 схема	infant school (3 роки навчання)	junior school (4 роки навчання)	grammar (comprehensive) school (5 років навчання)
2 схема	Primary school (7 років навчання)		secondary school (5 років навчання)
3 схема	first school (4 роки навчання)	middle school (4 роки навчання)	junior high school (4 роки навчання)
Сполучені Штати Америки			
1 схема	elementary school (6 років навчання)	middle school (2 роки навчання)	high school (4 роки навчання)
2 схема	elementary school (6 років навчання)	junior high school (3 роки навчання)	senior high school (3 роки навчання)
3 схема	elementary school (8 років навчання)	combined junior and senior high school (4 роки навчання)	

Як бачимо, у Великобританії та США немає сталої схеми повної середньої освіти. Крім того, у середній школі Великобританії окремо ще виділяють Sixth Form (Шостий клас), який існує або автономно (Sixth Form College), або як підрозділ середньої школи.

■ Вища освіта. Аналізуючи рівень вищої освіти, спостерігаємо деякі відмінності її структурної організації. У структурі освіти України після здобуття вищої освіти (рівень магістра) далі слідують окремо два рівні –

аспірантура (третій освітньо-науковий рівень) та докторантура (науковий рівень), а в системі освіти Великобританії та Сполучених Штатів відповідні їм рівні входять до одного рівня – higher education (вища освіта) – і називаються у США graduate school (післядипломна школа), а у Великобританії postgraduate school. Отож, в англomовних країнах здобуття ступеня завершується магістром або доктором філософії, тоді як в Україні ще маємо доктора наук.

Наступною відмінністю між Україною та Великобританією і США є система оцінювання та контроль знань. Кредитно-модульна система, яка існує в англomовних країнах, є досить новим явищем для України. Для українців звичною є система екзаменів, заліків, 12-бальна шкала оцінювання у середній школі, 4-бальна на паралелі зі 100-бальною – у вищій школі. Більшість екзаменів у британській та американській системах освіти складаються письмово, натомість в Україні переважає усна форма.

В англomовних країнах дії викладачів щодо оцінювання знань студентів чітко регламентовані критеріями оцінювання, в Україні викладач несе настільки обмеженим. Ще одна особливість системи оцінювання у Великобританії, наприклад, це, так зване, подвійне оцінювання (double marking), яке полягає у виставленні оцінки за тести (іспити) після того, як їх перевіряють незалежно один від одного два викладачі.

Також відрізняється організація освітнього процесу на різних рівнях. Навчання в українських університетах дуже схоже на шкільне навчання, так як характерним є обов'язкове відвідування аудиторних занять, домашні завдання, п'ятиденний навчальний тиждень тощо. Також можна відзначити переважання теоретичних знань над практичними, які дає вища освіта в Україні. На різних засадах відбувається також зарахування до закладів вищої освіти. У Великобританії, до прикладу, вступні іспити проводяться тільки певними закладами освіти (Кембридж, Оксфорд). Щоб бути зарахованим до закладу вищої освіти, студент подає заяви через Служби прийому в університети та коледжі/Universities and Colleges Admissions Service (UCAS) і вибирає 5 навчальних закладів, до яких він бажає вступити. UCAS відсилає його

документи до вказаних закладів, які відбирають абітурієнтів. У Сполучених Штатах цей процес відбувається приблизно таким ж чином. Екзамени у вигляді тестів (Achievement Test ACT (American College Test), SAT (Scholastic Aptitude Test)) організовані освітніми або комерційними організаціями. Учні проходять/складають ці тести упродовж навчального року, а пізніше результати тестування надсилають до навчального закладу, куди абітурієнт прагне втсупити. В Україні донедавна існувала система вступних іспитів, які досі проводяться лише на конкретні спеціальності (як правило, творчі іспити). А екзамени у вигляді тестів (Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), згодом Національний мультипредметний тест (НМТ)) складаються уже після закінчення повної середньої освіти.

Звичайно, системи освіти в Україні, Великобританії та Сполучених Штатах Америки мають значно більше розбіжностей, ми намагалися зупинитися на головних.

З огляду на національну варіантність, характерно ознакою лексико-семантичного поля «освіта» в англійській мові є наявність термінів-реалій у рамках однієї мови:

rolling admission – (амер.) негайне зарахування (означає зарахування абітурієнта до закладу освіти відразу після отримання заяви, а не через певний встановлений термін);

second class – (брит.) диплом другого розряду (притаманний англійським університетам);

assistant professor – (амер.) старший викладач (у сенсі викладач із дипломом бакалавра чи магістра);

sixth-former – (брит.) шестикласник (учень шостого (останнього) класу старшої середньої школи у віці 16-18 років) тощо).

Також характерною є національно-специфічна освітня лексика:

dinner lady – (брит.) жінка, яка роздає обід у школі у часі обідньої перерви;

cow college – (амер. розм.) сільськогосподарський коледж, невеликий коледж у мальовничій місцевості;

old school tie – (брит.) «краватка старої школи» (наявність краватки у випускника приватної школи, який є членом асоціації випускників; зв'язні ланки, що поєднують випускників такого закладу);

All But Degree (A. B. D.) – «Усе, окрім ступеня» (так кажуть про докторанта, який виконав ніби усі вимоги для здобуття ступеня доктора філософії, крім найважливішого – захисту докторської дисертації) та ін.).

Це є підставою необхідності моделювання окремих лексико-семантичних полів «освіта»/«education» для британського та американського національних варіантів англійської мови (НВАМ). Відзначене вище підтверджує той факт, що ієрархічна структура лексики різних мов відрізняється для різних підкультур [13, с. 52].

Лексико-семантичні поля в обидвох мовах у своєму складі мають лексико-семантичні групи, які об'єднані семантичними ознаками, що є спільними і для української, і для обидвох НВАМ. Це такі групи як:

- учасники навчального процесу (pupils, students, teachers);
- заклади освіти (educational establishments);
- навчальні дисципліни (subjects);
- організація навчального процесу (organization of the process of education);
- оцінювання та контроль знань (evaluation and assessment system);
- кваліфікації та вчені звання (degrees and qualifications);
- документи про здобуття рівня освіти (credentials);
- артефакти (artefacts).

Така структура досліджуваного нами ЛСП характерна для обидвох мов.

У даній роботі, досліджуючи розбіжності терміносистем, використовуємо метод перекладознавчого контрастивного аналізу у поєднанні з елементами аналізу словникових дефініцій і компонентного аналізу.

Науковці виділяють дефініцію як дуже важливий метод пояснення та фіксування термінологічного значення. Для полегшення процесу перекладу

слід враховувати міжструктурні відмінності, що виявлені в результаті контрастивного дослідження.

У нашій роботі ми намагалися зосередитися на перекладознавчих контрастивно-типологічних дослідженнях лексико-семантичного поля «освіта»/«education». У порівнянні з українською освітньою лексикою, англійська, і в британському, і в американському національних варіантах, у даний час є більш сталою. Це пов'язано з тим, що освітня галузь суспільного життя формувалася з різницею у часі. У Великобританії та США це відбулося набагато раніше, а в Україні процес реформування системи освіти відбувається досі.

Якщо говорити про збіги, то їх спостерігаємо у відносно нових сферах. Наприклад :

■ Використання у навчанні новітніх інформаційних технологій (ця термінологія досить розвинена в англійській мові, а в українській користуємося запозиченими варіантами):

- virtual language environment – віртуальне мовне середовище;
- virtual classroom – віртуальний клас;
- virtual educational tools – віртуальні засоби навчання;
- interactive homework – інтерактивне домашнє завдання;
- real time discussion – обговорення в режимі реального часу тощо.

■ Міжнародне визнання, прирівнювання освітніх кваліфікацій та документів про освіту (оскільки англійська мова має статус мови міжнародного спілкування, то термінологія такого характеру укладається англійською мовою):

- credit transfer – перезарахування кредитів;
- certification – сертифікація;
- entrance requirements – вступні вимоги;
- qualification – кваліфікація;
- mobility – мобільність;
- placement recommendation – рекомендація щодо рівня навчання;

– access – доступ (до певного рівня освіти) тощо.

Кожна терміносистема завжди перебуває у стані розвитку. Одні терміни стають застарілими, а інші, нові, з'являються. Але бувають такі періоди, коли термінологічна система перебуває не в стані розвитку, а на етапі бурхливого розвитку, що зараз прослідковуємо стосовно української терміносистеми освіти. Такий етап пояснюється перебудовою системи освіти в Україні.

Істотна відмінність досліджуваних полів в англійській та українській мовах базується на конститuentному складі мікрополів (і в кількісному, і в якісному аспектах). Наприклад, розглянувши мікрополе «formal education» в англійській мові, спостерігаємо ширше представлення термінів, які позначають різні види освітніх закладів та рівнів навчання – nursery school, elementary school, high school, college, graduate school тощо. В українській мові конституенти відповідника «формальна освіта» мають дещо іншу структуру й обсяг: дитячий садок, початкова школа, ліцей, університет.

Мікрополе «higher education» в англійській мові також має ширшу термінологію стосовно академічних рівнів і ступенів (undergraduate education, postgraduate education, bachelor's degree, master's degree, college education, associate degree, PhD). В українській мові відповідники мають іншу ієрархію та часткову невідповідність (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук).

Щодо «non-formal» або «informal education» в англійській мові спостерігаємо ширшу семантику, яка охоплює поняття community learning (корпоративне навчання, навчання волонтерів), self-directed learning, lifelong learning (тут, державна політика та культурна концепція), workplace learning (професійні тренінги), в той час як українське мікрополе обмежується переважно неформальною освітою, самоосвітою, освітою впродовж життя (ідеологічна мета).

Таким чином, кількісні відмінності проявляються у різному обсязі конститuentів кожного мікрополя, а якісні у специфіці значень, які репрезентують культурно та інституційно зумовлену структуру освітніх систем

двох мов. Щоб виявити ці відмінності використовують перекладознавчий контрастивний аналіз (порівняння значень відповідних термінів у двох мовах) та компонентний аналіз (виділення семантичних складників кожного терміну, щоб встановити подібності та розбіжності у їхній структурі).

Для виділення семантичних складників (сем) застосовуються різні методи, а саме інтроспекція, опозиційний аналіз, метод словникової дефініції та ін.

Інтроспекція – це метод, коли дослідник спирається на власне сприйняття і розуміння значень слів. Наприклад, у слові «teacher» семою можна вважати ознаку «особа, що навчає інших», а у слові «вчитель» аналогічну ознаку, хоча культурні особливості можуть відрізнятися.

Опозиційний метод – це визначення сем через протиставлення або контраст із суміжними значеннями. Наприклад, у мікрополі «освіта» слово «high school» протиставляється «elementary school», а це дозволяє виділити сем «середній рівень освіти» як окрему складову.

Метод словникових дефініцій – це аналіз офіційного списку значень у словнику, який дає змогу точно зафіксувати семантичні ознаки. Наприклад, словникова дефініція «college» в американському та британському словниках дозволяє виділити семи «навчальний заклад після школи», «студентське життя», «частина університету» тощо.

Таким чином, сема – найменша одиниця значення, яка відображає ознаку об'єкта чи явища (денотата) і може бути зафіксована у слові чи словосполученні [13, с. 57]. Наприклад, у мікрополі «formal education» для дефініції «high school» семами є «освіта середнього рівня», «підготовка до вищої школи»; для «elementary school» – «початковий рівень освіти», «базова підготовка»; у мікрополі «non-formal education» для дефініції «self-directed learning» семами є «самотійне навчання», «особиста ініціатива». Отож, метод виділення сем сприяє структуризації лексико-семантичних полів, дає змогу зіставляти терміни в різних мовах й аналізувати кількісні та якісні відмінності у конститuentному наповненні мікрополів.

Лакуни та конституенти-аналоги ЛСП «освіта»

З огляду на культурно-історичні та соціальні відмінності систем освіти, у процесі зіставного перекладацького аналізу української та англійської освітньої лексики впливають як спільні конституенти (одиниці змісту, які формують структуру і смисл вихідного тексту), так і лакуни (відсутність лексичного чи семантичного відповідника).

Конституентами-відповідниками ЛСП «освіта»/«education» є:

✓ Ядро та приядерні компоненти (освіта/education, навчання/learning, викладання/teaching, знання/knowledge). Ці одиниці формують спільне ядро лексико-семантичного поля, так як відображають універсальні поняття освітнього процесу, які є притаманними для більшості культур.

✓ Близня периферія – терміни, які деталізують і пояснюють структуру освітнього процесу (учитель/teacher, учень/student, школа/school, університет/university, навчальна програма/curriculum, ступінь/degree, іспит/examination, оцінювання/assessment, диплом/diploma, аспірантура/graduate school).

✓ Далека периферія охоплює соціальні аспекти освіти (просвітництво/awareness raising, соціалізація/socialization, адаптація/adaptation) тощо.

«Лакуни – це прогалини в перекладі, спричинені відсутністю у мові перекладу лексичних або концептуальних еквівалентів іншомовним поняттям» [13, с.57].

Лакуна впливає у тому випадку, коли певне поняття, яке є важливим в одній освітній системі, не має точного відповідника в іншій. Наприклад, термін «community college» (освітня установа у США, яка надає дворічну освіту з можливістю подальшого переведення до університету) не має точного українського аналога; приблизні відповідники – «коледж», «технікум», але вони не передають повного змісту. «GCSE» (General Certificate of Secondary Education) – форма випускних іспитів у Великій Британії, яка не має прямого українського аналога. Чи такі українські поняття як «ЗНО» (зовнішнє

незалежне оцінювання), «НМТ» (національний мультипредметний тест) або «бакалаврат нового зразка (після 2015 року)» також не мають повного аналога, так як в освітніх системах Великобританії чи США таких форм не існує.

Лакуни можуть бути «повними» (відсутність еквівалента взагалі) або «частковими» (наявність лише приблизного відповідника). У випадку часткових лакун перекладач використовує описовий переклад або перекладацькі трансформації – генералізацію, конкретизацію чи модуляцію, які ми детальніше розглянемо у наступному підрозділі.

Наведемо декілька прикладів лакун різного типу:

Англійський термін	Український відповідник	Тип лакуни	Пояснення
Public school*	Публічна школа	Семантична	Протилежне значення у двох мовах
Community college	Коледж/технікум	Культурна	Різний статус і рівень освіти
Tutor	Репетитор/наставник	Часткова	Не охоплює всі функції академічного тьютора
Graduate school	Аспірантура/магістратура	Часткова	Розбіжність у структурі рівнів освіти
GCSE	—	Повна	Відсутній аналог в українській системі
Home schooling	Домашнє навчання	Часткова	Існує подібне явище, але з іншими законодавчими умовами
ЗНО / НМТ	—	Повна	Відсутній аналог у британській чи американській системі

Зрозуміло, що не кожне слово в одній мові має точний еквівалент у іншій мові [9; 237].

Згідно з Гумбольдтом, «за винятком слів, що позначають фізичні об'єкти, не існує слова в одній мові, яке було б цілковито еквівалентним слову в іншій

мові» [10; 55]. Відсутність всеохоплюючої двосторонньої відповідності освітньої лексики англійської та української мов не означає відсутності можливості відтворити значення лексеми однієї мови засобами іншої мови.

Отже, перекладна взаємовідповідність - це наявність та можливість існування перекладного відповідника, а перекладознавче прирівнення – це порівняння для знаходження перекладних відповідників відповідно до понять, які позначають певні лексеми.

Поставити знак рівняння між українською та англійською (будь-яким із національних варіантів) ЛСП неможливо. Адже термінологія відображає систему організації освіти, яка є досить індивідуальною для кожної країни. Освіта є частиною культури тієї чи іншої країни, а накладати однакові стандарти на культури різних країн неможливо так само, як і на системи освіти, їх можна лише вивчати, порівнювати, знаходити спільні та відмінні риси.

3.2. Використання перекладацьких трансформацій для збереження прагматичних функцій концепту ОСВІТА

У перекладацькій практиці трансформації розглядають як процес переходу одиниць мови оригіналу до відповідних одиниць мови перекладу при обов'язковому збереженні смислу висловлювання та стилістичних особливостей тексту. Американський дослідник Юджин Найда описує перекладацькі трансформації як структурні та семантичні перетворення, які перекладач здійснює для досягнення динамічної еквівалентності, щоб переклад викликав у реципієнта той самий ефект, як оригінал у свого адресата. (Найда, 1964) або (Nida, 1964, р. XX). Таким чином, перекладацькі трансформації – це зміни мовних елементів, що забезпечують точну передачу змісту, а також стилістичних і прагматичних особливостей тексту з урахуванням норм і традицій мови перекладу.

У галузі перекладознавства прийнято розрізняти такі види перекладацьких трансформацій:

- ✓ еквівалентні прийоми перекладу (калькування, транскрипція, транслітерація);
- ✓ граматичні трансформації (транспозиція, додавання, вилучення);
- ✓ лексичні трансформації (конкретизація, генералізація, модуляція);
- ✓ лексико–граматичні трансформації (антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація).

Трансформації використовують тоді, коли буквальний переклад є неприйнятним. Для аналізу лексики концепту «освіта» варто розглянути практичне застосування еквівалентних трансформацій – транскрибування, транслітерування й калькування.

Транслітерація – це спосіб передачі тексту з одного алфавіту в інший шляхом заміни літер за встановленими правилами. Вона застосовується для спрощення введення тексту або заміни алфавіту мови оригіналу на алфавіт мови перекладу. Транслітерації найчастіше використовують для географічних та власних назв, а також для міжнародно визнаних термінів. При перекладі важливо зберігати точність як у буквальному написанні, так і у відтворенні звучання, оскільки жоден алфавіт не передає повністю відповідність між написанням і вимовою.

«She attends Harvard University to pursue her higher education.» – «Вона навчається в Гарвардському Університеті, щоб здобути вищу освіту.»

«He is applying to MIT for his graduate studies.» – «Він подає документи до MIT для здобуття освіти в аспірантурі.» (“MIT” (Massachusetts Institute of Technology) передано як «MIT» — транслітерація аббревіатури).

«She studied Ukrainian history at Oxford University before dedicating her life to pedagogy.» – «Вона вивчала українську історію в Оксфордському Університеті перед тим, як присвятити життя педагогіці.»[48]

Якщо транслітерація зберігає літери, графічну форму, то транскрипція відтворює звуки, вимову слова. Транскрипція – це передача звучання слова однієї мови літерами іншої мови. Транслітерація може дуже часто збігатися з

транскрипцією, коли відповідність між літерами та звуками обох мов є близькою.

Наведемо декілька прикладів використання перекладацької трансформації транскрипція:

«Oxford University offers a diverse set of education programmes.» – *«Оксфорд Юніверсіті пропонує різні освітні програми.»*

«She enrolled in Cambridge University for a degree in Education.» – *«Вона вступила до Кембридж Юніверсіті на освітню спеціальність.»* (Назва *«Cambridge University»* передана українською через транскрипцію, зберігаючи звучання оригіналу).

«He attended Stanford University to specialize in Educational Technology.» – *«Він навчався в Стенфорд Юніверсіті, щоб спеціалізуватися на Ед'юкейшн Текнолоджі.»* (Назва *«Stanford University»* і термін *«Educational Technology»* передані через транскрипцію для збереження звучання.)[48]

Калькування – це перекладацька трансформація, яка передбачає перенесення лексичних одиниць з мови оригіналу в мову перекладу через використання їхніх безпосередніх еквівалентів. Такий метод дозволяє зберегти смислову структуру та логіку висловлювання оригіналу, передаючи слова і словосполучення максимально близько до їх первинного значення. Іншими словами, калька є своєрідним дослівним або структурним перекладом, що широко застосовується при передачі ідіоматичних виразів, стійких словосполучень і спеціалізованої термінології, коли важливо зберегти точність змісту та мовну форму оригіналу. Наприклад:

«He is pursuing higher education in the field of pedagogy.» – *«Він здобуває вищу освіту у сфері педагогіки.»* (Переклад дослівний, структура речення та значення кожного слова збережені, що є характерною ознакою кальки).

«The university offers a scholarship program for international students.» – *«Університет пропонує програму стипендій для міжнародних студентів»* (Дослівний переклад словосполучень *«scholarship program»* → *«програма стипендій»*, *«international students»* → *«міжнародні студенти»*).

«She participated in a distance learning course during the summer.» – «Вона брала участь у курсі дистанційного навчання влітку» (Тут також збережено прямий порядок слів та значення термінів («distance learning course» → «курс дистанційного навчання»), що робить переклад калькою). [17]

Підсумовуючи, можна зробити висновок про важливу роль розглянутих перекладацьких прийомів у передачі лексем, що належать до концепту «освіта». Використання транслітерації та транскрипції є поширеним, оскільки вони зручні для передачі власних назв, тоді як калька (дослівний переклад) залишається ефективним способом передати зміст висловлювання з мови оригіналу у мову перекладу.

При перекладі лексичних одиниць важливу роль відіграють різноманітні трансформації, що дозволяють адекватно передати значення та функції слів оригіналу у мові перекладу. До лексичних перекладацьких трансформацій належать методи, які забезпечують точність, гнучкість та природність перекладу: конкретизація, генералізація (узагальнення) та модуляція.

✓ Конкретизація дозволяє уточнити або деталізувати значення слова, щоб максимально точно передати його сенс у мові перекладу.

✓ Генералізація (узагальнення) застосовується, коли прямий еквівалент у мові перекладу відсутній, і значення слова передається через ширшу категорію.

✓ Модуляція передбачає зміну точки зору або концептуальної перспективи, що допомагає уникнути буквального перекладу та зробити текст більш природним для реципієнта.

Метод конкретизації полягає у заміні слова або словосполучення оригіналу на лексичну одиницю мови перекладу з більш вузьким або точним значенням. При цьому значення слова передається не ізольовано, а з урахуванням його контексту та функціональних особливостей у реченні та тексті, де воно використовується [50: 300].

Наведемо декілька прикладів, які стосуються цього методу перекладацьких трансформацій:

«He is studying at a university to improve his education.» – «Він навчається в державному університеті, щоб підвищити свій освітній рівень.» (Слово «university» конкретизоване як «державний університет», а «education» — як «освітній рівень», що уточнює значення у контексті).

«The school offers courses in various disciplines.» – «Школа пропонує курси з точних і гуманітарних дисциплін.» (Слово «various disciplines» конкретизоване як «точні і гуманітарні дисципліни», що уточнює зміст оригіналу).

«She participated in adult education programs.» – «Вона брала участь у програмах освіти для дорослих, спрямованих на підвищення кваліфікації.» («Adult education programs» уточнено як «програми освіти для дорослих, спрямовані на підвищення кваліфікації», що дозволяє точніше передати функціональне значення). [48]

Генералізація – це перекладацький прийом, який полягає у переході від конкретного до загального, коли окремі або вузькоспеціалізовані значення лексичних одиниць оригіналу передаються у мові перекладу за допомогою більш загальних, широкіх категорій. Іншими словами, цей метод передбачає абстрагування загальних властивостей окремих випадків і формулювання їх у вигляді універсальних понять або тверджень. У лінгвістичному контексті генералізація означає, що слово або словосполучення з вузьким або спеціалізованим значенням у мові оригіналу замінюється еквівалентом у мові перекладу, який має ширше семантичне поле.

Такий прийом особливо корисний у випадках, коли прямий відповідник у мові перекладу відсутній або його використання може порушити зрозумілість тексту для реципієнта. Генералізація дозволяє зберегти основний зміст висловлювання та адекватно передати інформацію, навіть якщо деякі деталізовані відтінки значення втрачаються. У перекладі лексем, що стосуються концепту «освіта», генералізація часто застосовується для передачі спеціалізованих термінів або вузьких дисциплін через більш загальні категорії,

щоб зробити текст зрозумілим та логічно структурованим у мові перекладу [106]. Прикладами для цього методу можуть слугувати наступні цитати:

«He is studying molecular biology at the university.» – *«Він навчається на факультеті біології університету.»* («Molecular biology» узагальнено до «біологія», щоб передати зміст терміну без надмірного деталізування, що робить переклад природним для українського читача).

«The college offers courses in civil engineering and architecture.» – *«Коледж пропонує курси з інженерних та будівельних спеціальностей.»* (Оригінальні дисципліни конкретизовано до більш загальних категорій («інженерні та будівельні спеціальності»), що спрощує текст і робить переклад зрозумілішим). [21, с.56-57]

«Students participate in workshops on data analysis and statistics.» – *«Студенти беруть участь у практичних заняттях з аналітичних дисциплін.»* («Data analysis» та «statistics» узагальнено до «аналітичні дисципліни», що зберігає сенс і полегшує сприйняття). [8]

Модуляція – це перекладацька трансформація, що полягає у зміні точки зору, концептуальної перспективи або формулювання висловлювання для досягнення більш природного та адекватного перекладу в мові реципієнта. За допомогою модуляції перекладач може уникнути буквального перекладу та передати смисл оригіналу у відповідній стилістичній та прагматичній формі мови перекладу.

Американський перекладознавець Юджин Найда відзначає, що модуляція дозволяє перекладачеві «переформулювати висловлювання так, щоб ефект, який викликає оригінал у його реципієнта, був максимально наближений до ефекту перекладу у його реципієнта» [17, с. 23].

Для демонстрації цього методу трансформації наведемо декілька прикладів:

«The program helps students to overcome learning difficulties.» – *«Програма спрямована на подолання труднощів у навчанні студентів.»* (змінено синтаксис і фокус висловлювання для природності перекладу).

«Teachers encourage pupils to participate actively in class.» – «Вчителі стимулюють активну участь учнів у заняттях .» (передано концепт «encourage» через «стимулюють активну участь», що забезпечує адекватність і природність тексту).

«Students must attend all lectures to pass the course.» – «Для успішного складання курсу студенти зобов'язані відвідувати всі лекції.» (змінено фокус із обов'язку студентів на умову успішного складання курсу, що робить переклад більш логічним).

Підсумовуючи вищесказане, можна ствердно сказати, що лексичні трансформації відіграють надзвичайно важливу роль у процесі перекладу. Вони забезпечують гнучкість перекладацької стратегії, дозволяють передавати точні значення термінів і висловлювань, адаптуючи текст до особливостей цільової мови та культури. Застосування таких трансформацій сприяє урізноманітненню стилю перекладу, підвищує його зрозумілість для реципієнта та дозволяє уникнути повторів або надмірної буквральності.

Водночас надмірне використання лексичних трансформацій може призвести до спотворення сенсу оригіналу, втрати тонких семантичних і прагматичних відтінків, а також до порушення стилістичної цілісності тексту. Тому перекладачеві важливо знаходити оптимальний баланс між адекватністю та адаптацією, вибираючи трансформації з урахуванням контексту, жанрових особливостей і комунікативної мети тексту. Використання конкретизації, генералізації, модуляції та інших лексичних прийомів повинно бути виваженим і обґрунтованим, щоб забезпечити максимальну точність передачі змісту та стилю оригіналу.

Загальновідомим є той факт, що мови відрізняються між собою граматичною структурою та системою категорій. Навіть ті граматичні категорії, які на перший погляд здаються подібними в різних мовах, можуть мати суттєві відмінності у функціонуванні та використанні. Це обумовлює необхідність внесення певних граматичних змін під час перекладу будь-якого тексту. Такі

зміни залежать від співвідношення граматичних норм, структурних особливостей і концептуальних систем мови оригіналу та мови перекладу.

Граматичні трансформації дозволяють перекладачеві передати правильну синтаксичну і семантичну структуру висловлювання, зберігаючи при цьому його зміст, логіку і стиль. Вони включають заміну часів і аспектів дієслів, зміну порядку слів, корекцію числових, родових та відмінкових форм, а також адаптацію конструкцій, які відсутні або функціонують інакше в мові перекладу. Правильне застосування граматичних змін забезпечує зрозумілість і природність перекладу, роблячи його максимально близьким до оригіналу за смислом і комунікативною функцією.

Перекладацькі прийоми, що базуються на граматичних трансформаціях, застосовують тоді, коли граматична структура мови оригіналу не може бути відтворена в мові перекладу без зміни форми або синтаксичної організації висловлювання. До них належать:

1. Транспозиція (перестановка).
2. Додавання.
3. Вилучення.

Транспозиція (перестановка) передбачає перехід однієї частини мови в іншу, зміну порядку слів, членів речення або цілих синтаксичних конструкцій без зміни змісту висловлювання. Транспозиція допомагає адаптувати речення до граматичних норм мови перекладу та забезпечити його природність. Для демонстрації використання цього методу наведемо наступні приклади:

«Only then did the teacher realize the importance of the student's remark.» – Дослівно: *«Тільки тоді вчитель усвідомив важливість зауваження студента»*. – Переклад із граматичною транспозицією: *«Учитель усвідомив важливість зауваження студента лише тоді.»* (Початкову інверсію *«Only then did the teacher realize»* перебудовано у граматично звичний для української синтаксис).

«Never have I seen such dedication in a student.» – *«Я ніколи не бачив такої відданості в студента.»* (Інверсію *«Never have I seen»* перебудовано у нейтральний порядок слів українською).

«At the end of the lesson, the teacher gave additional instructions.» – *«Учитель дав додаткові інструкції наприкінці уроку.»* (Місце обставини «at the end of the lesson» перенесено з початку речення, що відповідає типовому українському синтаксису).

«Only after the discussion did they understand the problem.» – *«Вони зрозуміли проблему лише після обговорення.»* (Англійська інверсія «Only after... did they understand» трансформована у прямий порядок слів).

У поданих прикладах спостерігаємо зміну граматичної форми або частини мови, що зумовлено розбіжностями між концептуальними системами англійської та української мов, зокрема на рівні їхньої граматичної організації. Застосування транспозиції у цих випадках дає змогу забезпечити логічну узгодженість, стилістичну доречність і граматичну правильність перекладу, адаптуючи структуру висловлювання до норм і закономірностей мови перекладу.

Наступним методом граматичних перекладацьких трансформацій є додавання. Цей вид трансформації полягає у введенні додаткових граматичних елементів (службових слів, уточнюючих компонентів, зв'язок), необхідних для смислової та структурної повноти перекладу. Додавання компенсує ті елементи, які в мові оригіналу виражено імпліцитно, але в мові перекладу потребують експлікації. У цьому випадку структура та норми мови перекладу потребують введення додаткових слів або словосполучень, яких немає в оригіналі, але які є необхідними для передавання змісту висловлювання точно, логічно та відповідно до вимог перекладу. Наведемо деякі приклади:

«Students often struggle with this concept.» – Дослівно: «Студенти часто борються з цим поняттям.» – Переклад із додаванням: *«Студенти часто мають труднощі з розумінням цього поняття»* (У мові оригіналу дієслово «struggle» містить імпліцитний зміст, який в українській потрібно розгорнути – тому додано компонент «мають труднощі з розумінням»).

«*He succeeded eventually.*» – «Зрештою, він успішно впорався із завданням.» (В англійській «succeeded» зрозуміле з контексту, але українською потребує уточнення «впоратися із завданням»).

«*She apologized.*» – «Вона вибачилася за свою поведінку.» (Уточнення «за свою поведінку», оскільки в англійській конкретизація імпліцитна й може бути потрібна для зрозумілості).

«*The project failed.*» – «Проект виявився невдалим і не був реалізований.» (Розгорнуто значення «failed», бо українська вимагає точнішого опису ситуації).

Ще однією важливою для аналізу граматичною трансформацією є вилучення (або упущення). Цей прийом передбачає свідоме пропускання окремого слова чи словосполучення під час перекладу, що зумовлює певні зміни у граматичній структурі всього речення, але водночас сприяє його природності та відповідності нормам мови перекладу. Наприклад,

«*In order to improve their skills, the students need more practice.*» – Дослівно: «Для того, щоб покращити свої навички, студентам потрібно більше практики.» – Переклад із вилученням: «Щоб покращити навички, студентам потрібно більше практики.» (Початкова конструкція «in order to» перекладається як «для того, щоб», але в українській надмірна – її природно скорочують до «щоб»).

«*As it was already mentioned earlier, the results were inconclusive.*» – Дослівно: «Як уже згадувалося раніше, результати були непереконливими.» – Переклад із вилученням: «Як уже згадувалося, результати були непереконливими.» (вилучено слово «earlier», яке дублює зміст і робить речення обтяженим).

«*In my opinion, I think this approach is better.*» – Дослівно: «На мою думку, я вважаю, що цей підхід кращий.» – Переклад: «На мою думку, цей підхід кращий.» (вилучено повтор «I think», який створює тавтологію).

«*The teacher, who was very tired, continued the lesson..*» – «Учитель продовжив урок.» (вилучена описова вставка «who was very tired», якщо вона не

має значення для змісту або ускладнює речення (типова ситуація у стислому перекладі)).

Останню, однак не менш значущу, групу перекладацьких трансформацій становлять лексико-граматичні прийоми. Ці способи перекладу впливають одночасно і на лексичний, і на граматичний рівні висловлювання, змінюючи його структуру та наповнення під час передачі змісту іншою мовою. Дослідники перекладу зазвичай відносять до цієї групи такі трансформації:

- ✓ Антонімічний переклад;
- ✓ Описовий переклад;
- ✓ Синонімічний переклад;
- ✓ Компенсація.

Антонімічний переклад ґрунтується на заміні вихідної лексики словом протилежного значення або ж використанні заперечної частки «не». Натомість описовий переклад передбачає передачу значення лексики за допомогою розгорнутого опису. Такий прийом зазвичай застосовується тоді, коли у мові перекладу відсутній прямий еквівалент або коли слово потребує додаткового пояснення, наприклад, у випадку неологізмів чи культурно специфічних понять.

«He is rarely late for his classes.» – *«Він майже завжди приходить на заняття вчасно.»* [46]

«The results of the exam were far from perfect.» – *«Результати іспиту були далекими від задовільних.»* (Антонім «не ідеальні» → «далекі від задовільних»).

«She barely understood the lecture.» – *«Вона майже нічого не зрозуміла з лекції.»* [44].

Описовий переклад (descriptive translation) – це перекладацький прийом, що передбачає передачу значення слова або вислову шляхом його розгорнутого пояснення. Такий спосіб зазвичай застосовується, коли у мові перекладу відсутній прямий еквівалент лексики, або коли слово має специфічне значення, наприклад, неологізм, термін, культурно-специфічне поняття чи поняття, що потребує уточнення контексту.

Головна особливість описового перекладу полягає в тому, що він не прагне до буквальної відповідності слову оригіналу, а передає його смисл у контексті, роблячи переклад зрозумілим для реципієнта мови перекладу. Застосування цього прийому дозволяє зберегти інформаційну повноту, уникнути втрати значення і забезпечити адекватність передачі культурних або професійних нюансів.

«The curriculum includes blended learning elements.» – «Навчальна програма містить елементи змішаного навчання, тобто поєднання онлайн- та аудиторної роботи.» [27]

«The school introduced a mentorship program for first-year students.» – «У школі запровадили програму наставництва, тобто індивідуального супроводу та підтримки першокурсників.» [25].

«The university supports students through a “writing center».» – «Університет підтримує студентів через «центр письма» – консультаційний пункт, де допомагають удосконалювати академічне письмо.» [37].

Синонімічний переклад передбачає використання синонімів у мові перекладу за наявності прямого еквіваленту слова або виразу з оригіналу. Основною метою цього прийому є урізноманітнення тексту, уникнення повторів і стилістичної одноманітності. Водночас застосування синонімічного перекладу потребує особливої обережності, адже першочерговим завданням перекладу залишається збереження адекватності та еквівалентності, тобто точне передання змісту та смислових відтінків оригіналу.

«The students actively participate in classroom activities.» – «Студенти активно беруть участь у заняттях.» (Слово «participate» замінено на синонім «брати участь», щоб зберегти смисл, але уникнути буквального повтору).

«The university provides numerous opportunities for learning.» – «Університет надає численні можливості для навчання.» (Слово «opportunities» передано синонімом «можливості», що відповідає стилістичним нормам української мови).

«Teachers encourage students to engage in research projects.» – «Вчителі заохочують студентів брати участь у дослідницьких проектах.» («engage in» передано синонімом «брати участь», що робить переклад природним і зрозумілим.)

«Education should foster critical thinking.» – «Освіта має розвивати критичне мислення.» («foster» передано синонімом «розвивати», що зберігає зміст і стилістичну точність).

«The school organizes extracurricular activities for students.» – «Школа проводить позакласні заходи для учнів.» («Organizes» передано синонімом «проводить», зберігаючи точність та стилістичну адекватність).

Останньою, але не менш важливою, трансформацією, яку слід розглянути в нашій роботі, є компенсація. Цей прийом перекладу полягає у відновленні елементів змісту оригіналу, які були втрачено під час перекладу, шляхом їх передачі іншими засобами в тексті перекладу. Таким чином забезпечується компенсація семантичної втрати і збереження повноти смислового навантаження висловлювання [28: 73]. Розглянемо приклади, в яких використовується цей метод перекладацької трансформації:

«The students are given the opportunity to participate in various extracurricular activities, which helps them develop leadership skills.» – «Студенти мають змогу брати участь у різноманітних позакласних заходах, що сприяє розвитку лідерських якостей.» (у перекладі деталь «opportunity» («можливість») передано через конструкцію «мають змогу», щоб компенсувати відтінок формальності та семантичної специфіки, який міг би загубитися при буквальному перекладі).[38]

«The curriculum includes both theoretical and practical components, ensuring comprehensive student training.» – «Навчальна програма охоплює як теоретичні, так і практичні елементи, що забезпечує всебічну підготовку студентів.» (слово «components» не має прямого точного відповідника, тому в українському перекладі використано уточнення «елементи», щоб компенсувати семантичну втрату) [43].

«Teachers are expected to provide feedback to help students improve their learning outcomes.» – «Від учителів очікують надання зворотного зв'язку, який допомагає студентам покращувати результати навчання.» [36].

Застосування трансформації компенсації у процесі перекладу дозволяє зберегти семантичні особливості оригінального тексту та точно передати його смислове навантаження. Це особливо важливо для забезпечення адекватності та еквівалентності перекладу, оскільки втрата будь-якого елементу змісту може спотворити сприйняття висловлювання. Завдяки компенсації перекладач може відновити відсутні або загублені значення іншими мовними засобами, зберігаючи логіку, стилістику та повноту інформації, що робить текст перекладу максимально близьким до оригіналу за змістом і функціональною роллю.

Підсумовуючи результати практичного застосування перекладацьких трансформацій для збереження прагматичних та смислових функцій концепту «ОСВІТА» у перекладі англомовних текстів, можна зробити висновок про їхню надзвичайно важливу роль у перекладацькій діяльності. Використання трансформацій дозволяє зберегти еквівалентність і адекватність висловлювання, передати стилістичні та прагматичні особливості оригіналу, а також адаптувати текст до мовних та культурних норм мови перекладу. Застосування різних груп трансформацій – лексичних, граматичних, лексико-граматичних – показує високу ефективність у процесі перекладу та сприяє більш точному і природному відтворенню змісту.

Водночас варто підкреслити, що надмірне або необґрунтоване використання трансформацій може негативно вплинути на якість перекладу, спотворити оригінальне висловлювання автора та порушити баланс між точністю передачі змісту та стилістичною природністю тексту. Тому перекладач повинен застосовувати ці прийоми виважено та цілеспрямовано, керуючись контекстом, метою перекладу та очікуваннями аудиторії.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження лексико-семантичного поля «освіта» в українській мові та «education» в англійській мові з позицій сучасної лінгвістики, лінгвокультурології та теорії перекладу. Отримані результати дозволяють сформулювати низку узагальнень щодо семантичної структури досліджуваних полів, їхньої культурно-національної специфіки та особливостей перекладної репрезентації.

У першому розділі було проаналізовано історію становлення поняття «лексико-семантичне поле» та його трактування в науковій традиції. На основі опрацювання класичних і сучасних лінгвістичних теорій встановлено, що концепція поля походить із ідей Г. Іпсена, Й. Тріра, Л. Вайсгербера. Незважаючи на різні методологічні підходи, більшість дослідників наголошують на тому, що лексико-семантичне поле становить системну єдність семантично співвіднесених одиниць, об'єднаних у межах одного фрагмента мовної картини світу. Важливими властивостями поля є ієрархічність, полікомпонентність, відкритість і динамічність, що дозволяє розглядати його як складну семантичну структуру, чутливу до культурних, соціальних та когнітивних змін.

Окрема увага приділена визначенню структури лексико-семантичного поля, що традиційно включає ядро, приядерні компоненти та периферію. Ядро об'єднує найбільш загальні й усталені лексеми, які відображають ключові риси досліджуваного концепту. До приядерних компонентів належать одиниці, семантика яких тісно пов'язана з ядром, але відображає більш конкретизовані поняття або різновиди центральних елементів. Периферія, у свою чергу, включає лексеми ширшої семантичної сфери, суміжні терміни, сучасні новоутворення та запозичення, які демонструють процеси інновації та змін у мовній системі. Такий підхід дозволив вибудувати теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу поля «освіта»/«education».

У другому розділі увагу зосереджено на дослідженні лінгвокультурного концепту OSBITA/EDUCATION, що відіграє важливу роль у формуванні інтелектуального, соціального та професійного потенціалу особистості. На основі міждисциплінарного аналізу було простежено історичну еволюцію уявлень про освіту як суспільну категорію, що відображається у мові через широкий спектр лексичних засобів. Встановлено, що в українській та англійській мовах концепт «освіта» є багаторівневим і охоплює як базові універсальні значення (процес навчання, набуття знань, виховання), так і національно специфічні компоненти, пов'язані з унікальними рисами освітніх систем відповідних країн.

Зіставний аналіз ядра лексико-семантичного поля «освіта» в українській мові та «education» в англійській показав суттєву спільність базових елементів: обидві мови містять центральні лексеми на кшталт «education/освіта», «school/школа», «teacher/вчитель», «learning/навчання». Проте відмінності проявляються у ступені семантичної диференціації, зокрема в англійській мові спостерігається значно більш розгалужена система термінів, що стосуються рівнів освіти, типів навчальних закладів, спеціалізацій, форм навчання (primary school, comprehensive school, community college, undergraduate, postgraduate тощо). Українська система освітніх термінів перебуває у процесі активної модернізації, поступово доповнюючись запозиченими або адаптованими поняттями сучасної європейської освітньої практики. Це свідчить про динамічність периферії поля та інтеграційні тенденції в українському освітньому дискурсі.

Аналіз структурної організації поля засвідчив, що англomовний концепт «education» більшою мірою орієнтований на прагматичний аспект, тоді як українське «освіта» тривалий час зберігало яскраво виражене виховне значення. Останні десятиліття демонструють поступове зближення семантичних структур, що зумовлено глобалізацією, міжнародною академічною мобільністю та впровадженням спільних стандартів освітньої політики (зокрема принципів Болонського процесу).

У третьому розділі роботи було розглянуто теоретичні та практичні аспекти перекладу освітніх лексем, які є однією з найскладніших ділянок міжмовної комунікації через різну структуру освітніх систем та культурно обумовлену семантику термінів. Встановлено, що між українською та англійською мовами нерідко спостерігається часткова або повна невідповідність термінів, що позначають рівні освіти, назви закладів, освітні послуги або академічні ступені. Це зумовлює необхідність застосування комплексу перекладацьких трансформацій – конкретизації, узагальнення, лексико-семантичних замінів, описового перекладу, експлікації, транскрипції та ін. Застосування цих трансформацій дозволяє досягти еквівалентності перекладу та забезпечити точне відтворення прагматичної функції освітніх термінів у текстах різних стилів.

Особливої уваги потребують випадки, коли англомовні освітні реалії не мають повної відповідності в українській системі (наприклад, GCSE, SAT, community college), або коли українські терміни також не мають точних англомовних аналогів (зокрема «професійно-технічна освіта», «молодший бакалавр» тощо). Використання описового перекладу або комбінованих трансформацій у таких випадках забезпечує адекватність і зрозумілість тексту для реципієнта.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що лексико-семантичне поле «освіта»/«education» є складною, відкритою та динамічною системою, яка відображає не лише мовні, а й культурні, суспільні й інтелектуальні зміни. Українська та англійська мови демонструють одночасно високий рівень типологічної спорідненості в базових семантичних компонентах і суттєві розбіжності у периферійних структурах, обумовлені культурними особливостями та різною організацією освітніх систем. Встановлені закономірності дозволяють глибше зрозуміти функціонування концепту «освіта» у двох мовах і забезпечують цінний матеріал для подальших досліджень у галузі зіставної семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
2. Вергун О. Лексико-семантичне поле «освіта» в англійській та українській мовах : дис. канд. філол. наук / О. Вергун. – Вінниця : ВНУ, 2017. – 180 с.
– Режим доступу:
(https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2150/3/Verhun_dissertation%20B.pdf)
3. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення та методи його дослідження / Н.Гешко // Актуальні питання суспільних наук та історій медицини - 2014. - №2. - С. 73-78.
4. Гладченко К.Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу [Електронний ресурс]
file:///C:/Users/User/Downloads/Npchdufm_2016_272_260_5.pdf
5. Гонгало, В. О. Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS у сучасній англійській мові / В. О. Гонгало // Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (гол. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2021. – Т.1, Вип. 19. – С. 112–118.
6. Давиденко А. О. Концепт EDUCATION: структура та особливості функціонування в англійському медіадискурсі / А. О. Давиденко // Нова філологія. - 2022. - № 85. - С. 92-97. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2022_85_15.
7. Дашкова К.В. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v33/13.pdf>
8. Denysiuk, Yu. I. The methods of lexical and lexico-grammatical transformations in the field of military translation / Denysiuk Yu. I., Samoilova Yu. I. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. - 2021. - Вип. 47, т. 3. - С. 106-109.
9. Закон України „Про загальну середню освіту” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, №19, 2000.- С.6-28.
10. Закон України „Про освіту” // Голос України.- 1996.-№ 77.- С.7-11.
11. Канонік Н., Шкаровецька А. Наукові підходи до вивчення лексико-семантичних полів у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови /Н.Канонік., А.Шкаровецька Теоретичні засади лінгвістичних досліджень. - 2015. - №4. - С.189-195.

12. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах: монографія. / Л. В. Кнодель. – К.: 2019. – 155 с.
13. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах / Л. В. Кнодель. – Київ : КНУТД, 2020. – 155 с. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15034/1/20200305_309.pdf
14. Комісаренко Н. О. Лексико-семантичне поле "освіта" в англійській та українській мовах та проблема перекладної взаємовідповідності освітньої лексики / Н.О. Комісаренко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. - 2010. - Вип. 22(1). - С. 207-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2010_22%281%29_53
15. Корнєва, З., & Кириленко, Т. (2021). Визначення лексико-семантичного поля та типів відношень лексичних одиниць з позицій когнітивного підходу у процесі навчання іноземної мови студентів філологічного напрямку. *Ars Linguodidacticae*, (7), 24–34. <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2021.7.03>
16. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / За заг. Ред. Проф.. Г.В.Щокіна: Монографія.- К.: МАУП-МКА, 1997.- 208с.
17. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. – Київ, 2004, с. 178.
18. Котолуп А.Є. Структура лексико-семантичного поля «пам'ять» в есеїстиці Василя Махна [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=z6RREAAAQBAJ&pg=PA439&dq>
19. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – 6-е вид., переробл. і доп. – Київ: Академія, 2010. 328 с.
20. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
21. Мельничук Л. Перекладацькі стратегії у навчальних текстах. – Львів, 2012, с. 56–57.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава: Довкілля–К, 2008. 712 с.
23. Семчинський, Станіслав Володимирович. Загальне мовознавство : Підруч. для студ. філол. ф-тів ун-тів / С. В. Семчинський. – Київ: Вища школа, 1988. – 328 с. – ISBN 5-11-000039-5.
24. Серебрянська І. Освіта в Україні / І. Серебрянська. – Суми : СумДУ, 2015. – 210 с. – Режим доступу: (https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/77421/1/Serebrianska_education.pdf)
25. Ambrose, S. *How Learning Works*. Jossey-Bass, 2010.
26. Bogucki L. *Toward Understanding Translation* // *Folia Linguistica Anglica*.- 1998.- Vol.1.- P. 233-253.

27. Bonk, C., Graham C. The Handbook of Blended Learning. Wiley, 2006.
28. BrainyQuote [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.brainyquote.com/search_results?x=0&y=0&q=education
29. Brown, P., & Smith, J. (2020). Active engagement in learning: Cognitive, social, and practical dimensions. New York: Education Press
30. Cambridge Dictionary Online. – (<https://dictionary.cambridge.org>)
31. Candler, L. (n.d.). What makes a parent love a teacher. Retrieved from <https://www.lauracandler.com>)
32. Dashkova K.V. The lexico-semantic field and its structure https://docs.mgu.edu.ua/docs/aspirantura/150520_konf_tezi.pdf
33. Encyclopedia of Language and Linguistics. 2nd ed. Ed. Keith Brown. Elsevier, 2006. <https://www.scribd.com/document/920061496/Encyclopedia-of-Language-and-Linguistics-2nd-Edition-Keith-Brown-Ed-online-version>
34. Folse, K. Great Writing 4. National Geographic Learning, 2020.
35. Geeraerts, D. Theories of Lexical Semantics.** Oxford: Oxford University Press, 2010. 261 p.
36. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. Pearson, 2015.
37. Harris, M. A Writing Center Concept, 1995 (Indiana University Press).
38. Hornby, A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, 2
39. Humboldt W. From the Introduction of His Translation of Agamemnon // Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. by R.Schulte, J.Biguenet.- Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992.- P.55-59.
40. Leu, G., & Abbass, H. (2018). A multi-disciplinary review of knowledge acquisition methods: From human to autonomous eliciting agents. arXiv preprint arXiv:1802.09669
41. Lumen Learning. (n.d.). Moral development: Forming a sense of rights and responsibilities. Retrieved from (<https://courses.lumenlearning.com>)
42. Oxford English Dictionary. – Oxford University Press.
43. Richards, J.C., Schmidt, R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Routledge, 2013.015.
44. Schmitt, N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge University Press, 2010.
45. Smith, J., & Brown, L. (2021). Effective Strategies for the Acquisition of Knowledge in Higher Education. Journal of Educational Research, 114(3), 245–260. (<https://doi.org/10.1080/00220671.2020.1824579>)
46. Swan, M. Practical English Usage. Oxford University Press, 2016.
47. Tanner, K. (2013). Active learning: Creating excitement in the classroom. CBE—Life Sciences Education, 12(3), 198–208. (<https://doi.org/10.1187/cbe.13-06-0115>)

48. Verhun L.I. Names of the US and UK Universities: Rendering and Unification of English-Ukrainian Equivalents, 2007. (<https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29115/1/Verhun%20Names%20of%20the%20US%20Universities.pdf>)
49. Wang Z. The Application of Semantic Field Theory in Vocabulary Learning. *Frontiers in Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 3, № 3. P. 29–40.
50. Wierzbicka A. *Semantics, Culture, and Cognition*. – Oxford: OUP, 1992.
51. Wilson, S. M., & Berne, J. (1999). Teacher learning and the acquisition of professional knowledge: An examination of research on contemporary professional development. *Review of Research in Education*, 24, 173-209.
52. *World Guide to Higher Education. A Comparative Survey of Systems, Degrees and Qualifications*. – UNESCO Publishing. 1996. – 571p.

SUMMARY

The modern development of linguistics is characterized by a growing interest in studying the linguistic worldview, as well as the mechanisms of conceptualization and verbalization of key notions of social life. One of such notions is «education», which functions as an important sociocultural phenomenon, determines the level of societal development, and plays a leading role in shaping the intellectual potential of a nation. Comparative research of the lexical-semantic field «ocbita/education» in Ukrainian and English is particularly relevant in the context of globalization, intensive intercultural communication, and Ukraine's integration into the European educational space.

The object of the research is the lexical units of the Ukrainian and English languages that verbalize the concept «ocbita/education». **The subject** of the research is the structure of the lexical-semantic field «ocbita/education», its semantic organization, and its translation-specific characteristics.

The aim of the study is to conduct a comprehensive analysis of the lexical-semantic field «ocbita/education» in Ukrainian and English, to identify its structure, semantic content, and the peculiarities of representing this concept in both linguistic worldviews, as well as to examine the challenges of mutual translatability of the field's units.

To achieve this aim, the following **objectives** were defined:

1. To analyze the theoretical foundations of studying lexical-semantic fields and concepts in modern linguistics.
2. To determine the composition and boundaries of the lexical-semantic field “ocbita” in Ukrainian and “education” in English.
3. To describe the structural organization of the fields, identifying their core, near periphery, and far periphery.
4. To identify the common and distinctive semantic components of the lexical units forming both fields.

The practical significance of the results is that they can be used in teaching lexicology, stylistics, linguoculturology, translation theory, in compiling dictionaries and educational materials, as well as in translation practice.

This Master's thesis is devoted to a comprehensive analysis of the lexical-semantic field «ocbita» in Ukrainian and «education» in English. The main focus is on the specificity of the formation of this field, its structural organization, and its connection with cultural and social factors. The theoretical analysis of the development of the concept «lexical-semantic field» made it possible to determine the key approaches to its interpretation and to define the main characteristics of the field as a hierarchical and dynamic system.

The linguistic and cultural concept EDUCATION/OCBITA, which plays an important role in shaping human worldview and social behavior, has been thoroughly analyzed. A comparison of Ukrainian and English demonstrated that the concept has both universal and nationally marked components predetermined by the historical development of educational systems. It has been established that the English field «education» demonstrates a broader terminological differentiation, whereas the Ukrainian field is undergoing modernization and active renewal.

Special attention was paid to the analysis of the core, near-core components, and periphery of the lexical-semantic field, which made it possible to trace differences in their internal structure. The research showed that modern changes in education – globalization, European integration, and academic mobility – affect the expansion and renewal of semantic connections in both languages.

The practical part of the research focuses on the translational aspects of rendering educational lexemes. The main challenges associated with partial interlingual equivalence of terms were identified, and the application of translation transformations – concretization, generalization, descriptive translation, and lexical-semantic substitutions – was substantiated. It was concluded that an adequate translation of educational vocabulary is possible only when the cultural-historical context and pragmatic characteristics of the EDUCATION/OCBITA concept are taken into account.

ZUSAMMENFASSUNG

Die moderne Entwicklung der Linguistik zeichnet sich durch ein wachsendes Interesse an der Erforschung des sprachlichen Weltbildes sowie der Mechanismen der Konzeptualisierung und Verbalisierung zentraler gesellschaftlicher Begriffe aus. Einer dieser Begriffe ist «Bildung», die als wichtiges soziokulturelles Phänomen fungiert, das Entwicklungsniveau der Gesellschaft bestimmt und eine führende Rolle bei der Formung des intellektuellen Potenzials einer Nation spielt. Die vergleichende Untersuchung des lexikalisch-semanticen Feldes «ocbita/education» im Ukrainischen und Englischen gewinnt besondere Aktualität im Kontext der Globalisierung, der intensiven interkulturellen Kommunikation und der Integration der Ukraine in den europäischen Bildungsraum.

Der Gegenstand der Untersuchung sind die lexikalischen Einheiten des Ukrainischen und Englischen, die das Konzept «ocbita/education» verbalisierten. **Der Forschungsgegenstand** umfasst die Struktur des lexikalisch-semanticen Feldes «ocbita/education», seine semantischen sowie übersetzungsrelevanten Besonderheiten.

Das Ziel der Untersuchung besteht in der umfassenden Analyse des lexikalisch-semanticen Feldes «ocbita/education» in der ukrainischen und englischen Sprache, in der Bestimmung seiner Struktur, seines semantischen Inhalts sowie der Besonderheiten der Repräsentation dieses Konzepts in beiden sprachlichen Weltbildern sowie in der Identifizierung von Problemen der gegenseitigen Übersetzbarkeit der Feldeinheiten.

Zur Erreichung dieses Ziels wurden folgende **Aufgaben** definiert:

1. Analyse der theoretischen Grundlagen zur Erforschung lexikalisch-semanticer Felder und Konzepte in der modernen Linguistik.
2. Bestimmung des Umfangs und der Grenzen des lexikalisch-semanticen Feldes „ocbita“ im Ukrainischen und „education“ im Englischen.
3. Beschreibung der Strukturorganisation der Felder, einschließlich ihres Kerns, der nahen und entfernten Peripherie.

4. Bestimmung gemeinsamer und unterschiedlicher semantischer Komponenten der lexikalischen Einheiten, die beide Felder bilden.

Die praktische Bedeutung der gewonnenen Ergebnisse liegt darin, dass sie im Unterricht der Lexikologie, Stilistik, Linguokulturologie, Übersetzungswissenschaft, bei der Erstellung von Wörterbüchern und Lehrmaterialien sowie in der Übersetzungspraxis verwendet werden können.

Diese Masterarbeit widmet sich der umfassenden Untersuchung des lexikalisch-semantischen Feldes «ocbita» im Ukrainischen und «education» im Englischen. Im Mittelpunkt stehen die Spezifik der Feldbildung, seine Strukturorganisation sowie sein Zusammenhang mit kulturellen und sozialen Faktoren. Die theoretische Analyse der Entwicklung des Begriffs «lexikalisch-semantisches Feld» ermöglichte es, die wichtigsten Ansätze zu seiner Interpretation zu bestimmen und die grundlegenden Merkmale des Feldes als hierarchisches und dynamisches System zu definieren.

Das linguokulturelle Konzept BILDUNG/EDUCATION, das eine wichtige Rolle bei der Formung des menschlichen Weltbildes und sozialen Verhaltens spielt, wurde eingehend analysiert. Der Vergleich zwischen dem Ukrainischen und Englischen zeigte, dass das Konzept sowohl universelle als auch national geprägte Bestandteile aufweist, die durch die historische Entwicklung der jeweiligen Bildungssysteme bedingt sind. Es wurde festgestellt, dass das englische Feld «education» eine breitere terminologische Differenzierung aufweist, während sich das ukrainische Feld derzeit in einem Modernisierungs- und Erneuerungsprozess befindet.

Besonderes Augenmerk wurde auf die Analyse des Kerns, der nahen Kernkomponenten und der Peripherie des lexikalisch-semantischen Feldes gelegt, was die Nachverfolgung von Unterschieden in ihrer inneren Struktur ermöglichte. Die Untersuchung zeigte, dass moderne Veränderungen im Bildungswesen – Globalisierung, europäische Integration und akademische Mobilität – die Erweiterung und Erneuerung semantischer Verbindungen in beiden Sprachen beeinflussen. Dies

bestätigt den dynamischen Charakter der Felder und ihre Fähigkeit, soziokulturelle Transformationen widerzuspiegeln.

Im praktischen Teil werden übersetzungsrelevante Aspekte der Wiedergabe bildungsbezogener Lexeme untersucht. Die wichtigsten Schwierigkeiten, die mit der teilweisen zwischen-sprachlichen Nichtentsprechung von Fachbegriffen verbunden sind, wurden identifiziert, und der Einsatz von Übersetzungstransformationen – Konkretisierung, Generalisierung, beschreibende Übersetzung und lexikalisch-semantic Substitutionen – wurde begründet. Es wurde festgestellt, dass eine adäquate Übersetzung bildungsbezogener Lexik nur möglich ist, wenn der kulturhistorische Kontext und die pragmatischen Besonderheiten des Konzepts BILDUNG/EDUCATION berücksichtigt werden.